

Ku dhaqan Xafiis D.

FAAFINTA

الرسمية

OFFICIAL

RASMIGA AH

الجريدة

BULLETIN

EE JAMHUURIYADDA SOOMAALIYA

Sanadka 7aad

FAAFIN SANADLE

Muqdisho

2019

Waaxda Maamulka Faafinta Rasmiga ah
Ee Xafiiska Garyaqaanka Guud ee Dawladda

Uruurinta Sharciyada iyo Wareegtooyinta ee Jan-December 2019

Qiiimaha waa \$XXX Dollar, lambar waliba – **RUKUNKA:** Sanaddii waa \$XXX Dollar, Soomaaliya gudaheeda – Dibaddeedana waa \$XXX Dollar. Rukunka la weydiisto waqtiga loo gooyay wuxuu ka bilaabmaa 1 Janaayo. Qiiimaha Qoritaanku F.R halkii sadar iyo wixii ka yar waa \$XXX Dollar – Rukunka iyo Qoritaanku waxaa la weydiistaa Laanta Maamulka Faafinta Rasmiga ah – Lacagta waxaa lagu bixiniyaa Xafiiska Canshuuraha ee Wasaaradda Maaliyadda.

KOBNIIN

BOGGA KOOWAAD

SHARCI

W.M

BOGGA LABAAD

XEER

BOGGA SEDDEXAAD

TALOOYIN, ISGAARSIIN, OGAYSIIS, IWM

SANADKA

2019

**UJEEEDO: GO'AAN GOLE ANSIXINTA SIYAASADDA
HANNAANKA DHAB-U-HESHIISIINTA QARAN**

Ra'iisul Wasaaraha Xukuumadda JFS

Markuu Arkay: Qodobka 99^{aad}, (a), (b) iyo (e) ee Dastuurka KMG

Markuu Arkay: Qodobka 100^{aad}, (a), iyo (d) ee Dastuurka KMG

Markuu Arkay: Warqadda summaddeedu tahay **WAGF&D/XW/029/19** ee **20/03/2019** ee soo jeedinta Wasiirka Arrimaha Gudaha, Federaalka iyo Dib-u-heshiisiinta, kuna saabsan codsiga Ansixinta Golaha Wasiirrada Siyaasadda Hannaanka Dhab-u-Heshiisiinta Qaranka

Markuu Arkay: Go'aanka Golaha Wasiirrada ee summaddiisu tahay **SHGW.00.67.03.19** ee **21/03/2019** kuna saabsan ansixinta **"Siyaasadda Hannaanka Dhab-u- Heshiisiinta Qaran"** oo uu Goluhu cod buuxa ku ansixiyey.

Markuu Tixgeliyey: Baahida loo qabo in la meel mariyo Siyaasadda Hannaanka Dhab-u-Heshiisiinta Qaran.

Wuxuu Xeeriyay:

Qodobka 1aad

Go'aanka Golaha Wasiirrada ee summaddiisu tahay **SHGW.00.67.03.19** ee **21/03/2019** kuna saabsan ansixinta **"Siyaasadda Hannaanka Dhab-u-Heshiisiinta Qaran"** oo uu Goluhu cod buuxa ku ansixiyey.

Qodobka 2aad

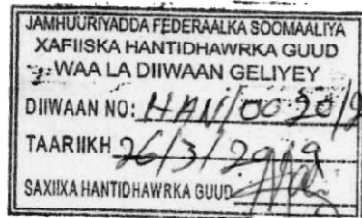
Waxa Wasaaradda Arrimaha Gudaha, Federaalka iyo Dib-u-heshiisiinta loo igmaday in ay **hargeliso, meel-marisana** Siyaasadda Hannaanka Dhab-u-Heshiisiinta Qaran.

Qodobka 3aad

Siyaasadda Hannaanka Dhab-u-Heshiisiinta Qaran, waxa ay dhaqan-gelaysaa marka uu saxiixo Ra'iisul Wasaaraha Xukuumadda Jamhuuriyadda Federaalka Soomaaliya, waxaana lagu soo saarayaa Faafinta Rasmiga ah ee Jamhuuriyadda Federaalka Soomaaliya.

Mudane Xasan Cali Khayre
Ra'iisul Wasaaraha Xukuumadda JFS

Hannaanka Dhab-u-Heshiinta Qaran

Dhab-u-Heshiin: Aan Wada Tolanno

Haanteenna Dillaacday!

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ"
"Illaahay Qoom Ma Bedelo, Ilaa Ay Iyagu Iskood Isu
Bedelaan!"

Febraayo 23, 2018

Magac-u-yaallo

Dastuurka Ku Meel Gaarka ah (DKMG)

Dowladda Federaalka Soomaaliya (DFS)

Dowlad Goboleedyada (DG)

Dhisida Xiriirka Nabadda (DXN)

Dhab-u-heshiinta Qaran (HDQ)

Guddiga Bogsiinta, Nabadda iyo Dhab-u-heshiinta (GBN&D)

Guddiyadii Nabadda Deegaanka (GND)

Guddiga Runta iyo Dib-u-heshiinta (GR&D)

Habraaca Hawlaha (HH)

Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran/Hannaanka

Himilada Horumarinta Waarta (HHW)

Hogaanka Isbedelka Nabadeyn (HIN)

Kormeer iyo Qiimeyn (KQ)

Qorshaha Horumarinta Degmada (QHD)

Qorshaha Horumarinta Qaranka (QHQ)

Ururkii Dhalinyarada Soomaaliyeed (UDS)

Wasaaradda Arrimaha Gudaha, Federaalka iyo Dib-u-heshiisiinta (WAGF&D)

Xayeysiinta Adeegga Dadweynaha (XAD)

FARIINTA WASIIRKA WASAARADDA ARRIMAHA GUDAHA, FEDERAALKA IYO DIB-U-HESHIISIINTA

Ku guulaysashada nabadda, dib-u-heshiinta iyo xasilooniidu waa arrin wajiyo badan leh.

Waxa ay ka kooban tahay amniga, ku dhaqanka sharciga, adeeg bixinta iyo dib u kabasho dhaqaale, balse waa in dadaalada ugu badan la isugu geeyaa wax ka qabashada daruuriyaadka ugu mudan taas oo gacan ka geysan karta yareynta khilaafka iyo colaadaha, in kalsoonidii bulshada ka dhaxeysay ay soo noolaato, isla mar ahaantaana ay gogol xaar u noqoto xasillooni, nabadgelyo waarta iyo baraare.

Maadaama qeyb kastaa muhiimad wayn ku fadhido, hadana dowladnimadu waxaa ay xambaarsantahay ahmiyad gaar ah.

Dhibaatooyinka Soomaaliya ka dhacay waxay galaafteen wadajirkii bulshada, dowladnimadii, kaydii ummaddeenu lahayd iyo qarannimadeennii, laakiin waxaa muuqata kasoo kabasho mug leh oo lagaga gudbayo waxyaabihii xumaa ee nagu dhacay. Hannaan dhab-u-heshiin tafatiran oo ku salaysan dhaqankeenna, aqoonta nabadeed ee diinteenna, khibradihii laga helay dedaalladii hore iyo wax ka barashada caalamka kale, ayaa hadda loo baahan yahay in ay ka dhacdo waddanka oo dhan si loo dhiso mustaqbal wanaagsan.

Haddaba si aan uga faa'iideysanno fursadaha deganaanshaha maalinba maalinta ka dambaysa sii kordhaya, waxay Wasaaraddu dajisay Hannaankan Dhab-u-heshiinta Qaran si ay jidkii loo mari lahaa ugu fasho geedi-socodka nabadaynta dalka.

Ujeeddada ugu weyn ee loo dajiyey Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran (HDQ) waa in ay isu geeyso dhammaan qaybaha bulshada ee dhinacyada dhaqanka, siyaasadda, diinta, dhaqaalaha iyo mid bulshaba si looga soo hortjeesto colaadda, loona bilaabo in diiradda la saaro oo cududdeenna oo mideysan la isugu geeyo sidii looga bogsoon lahaa wixii dhacay, nabad iyo dhab-u-heshiinna loo heli lahaa. Si loo gaaro natiijo mira-dhal ah oo dhab-u-heshiin qaran, hannaankani wuxuu ku dhisan yahay 5 tiir oo ballaaran iskuna dhafan oo wata hawlihii laga qaban lahaa.

Hannaankan waxaa loo diyaariyey in uu qeexo aragti xooggan oo uu ku hubiyo hoggaanka Soomaaliyeed geedi-socodka dhab-u-heshiinta qaran, iyo in uu meel isugu keeno hawlaha kala duwan ee nabadeynta iyo dib-u-heshiisiinta ee dalka ka socda ama kuwa cusub ee la bilaabi doono si ay noqdaan kuwo wada socda oo is dhammaystiraya.

Hawlaha dhab-u-heshiintu, ha noqdaan kuwo bulshadu wado, kuwo dowladdu wado ama hay'adaha aan dowliga aheyni wadaan, dhammaantood waa in ay noqdaan kuwo la hubiyey in ay buuxinayaan baahida nabadeed ee dhabta ah ee dalka ka jirta.

Hannaanku waxa uu heerarka dowladda ka caawinayaa in ay jiheeyaan dadaallada dhab-u-heshiinta ku aaddan. Hannaankani waxa uu hoosta ka xariiqayaa sida ay dowladda uga go'an tahay in ay dadka Soomaaliyeed u horseeddo geedi-socd dhab-u-heshiineed.

Hannaankani waxaa uu ka soo bilaabmay Shirweynihii Wadatashi ee Juun, 2017 oo ay Wasaaradda Arrimaha Gudaha, Federaalka iyo dib-u-heshiisiinta qabatey si loo helo argtida ummadda Soomaaliyeed si colaadaha daba dheeraaday xal waaro loogu helo.

Shirweynahaas kadib, Wasaaraddu waxay samaysay wadatashiyo iyo xog-uruurin laga sameeyey heer federaal, dhammaan Dowlad Goboleedyada iyo gobolka Banaadir. Waxaa wadatshiyo Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran lagala sameeyay in ka badan 1,400 qof oo ku kala sugnaa magaalooyinka waa weyn ee dalka.

Wadatashiyadaas waxaa ka qayb qaatay dad matalayey dhammaan qaybaha kala duwan ee bulshada, fikradahoodii iyo talooyinkoodii ayaa lagu dul dhisay hannaankan si loo xaqiijiyo in hannaankani noqdo mid Soomaalidu leedahay, hoggaaminayso oo ku qotoma aragtiyahooda.

Wasaaradaha Arrimaha Gudaha iyo Dib-u-heshiisiinta Dowlad-goboleedyadu waa mataanaha Wasaaraddan waxaana xusid mudan in ay qayb weyn ka ahaayeen xogta iyo dejinta Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran.

Iyada oo ay jireen is-fahamwaa ka dhex taagnaa heerarka dowladda ayey haddana Wasaaradda u hirgashay in ay wada-shaqayn fiican la samayso Dowlad-goboleedyada- waxaa mahadcelin mudan xiriirka wadashaqeyneed ee WAGF&D iyo wasaaradaheeda ku lamaansan.

HDQ waa tusaale wanaagsan oo ka turjumaya sida wanaagsan ee Dowladda federaalka iyo Dowlad-Goboleedyadu u wada shaqeynayaan iyaga oo u wada heellan danta dadka Soomaaliyeed.

Hawsha HDQ lagu diyaariyey ma ahayn mid sahlan. Maadaama aan daahfureyno Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran, waxaan jecelahay in aan u mahadnaqo cid kasta oo ka qaybqaadatay geedi-socodka dajintiisa.

Waxaan si gaar ah ugu mahadcelinaynaa Madaxweynaha Jamhuuriyadda Federaalka Soomaaliya, Mudane Maxamed Cabdullahi Maxamed, Ra'iysul Wasaare Xasan Cali Khayre, hoggaanka WAGF&D iyo saraakiisheeda sare, Wasaaradaha Arrimaha Gudaha iyo Dib-u-heshiisiinta ee Dowlad-goboleedyada, dadkii wadatashiyada ka qaybqaatay, deeq-bixiyeyaashii hawsha gacanta ka geystay gaar ahaan dowladda Finland iyo hay'adaheeda (Finn Church Aid and Network for Religious and Traditional Peacemakers), Dowladda Norway iyo hay'adeeda NIS Foundation, United Nations Development Programme (UNDP), United Nations Assistance Mission in Somalia (UNSOM), Jaamacadda Winchester iyo kooxdii hawsha HDQ qabatay.

Wasaaradda iyo wada-hawlgalayaasheedu, waxay isticmaali doonaan Hannaankan si ay u hubiyaan isku-duwid hufan oo hawlaha dhab-u-heshiisiineed taas oo loogu tala galay in ay noqoto mid miro-dhal ah oo saameyn jooqto ah ku yeelato dalka.

Mudane Cabdi Maxamed Sabriye,

Wasiirka Wasaaradda Arrimaha Gudaha, Federaalka iyo Dib-u-heshiisiinta

1. Nuxurka oo Kooban

Hannaanka Dib-u-heshiinta Qaran (HDQ) ama Hannaanka ***Dhab-u-heshiinta*** Qaran, waxaa loo diyaariyey in uu tilmaan cad ka bixiyo isla markaana hubiyo hoggaan qaran iyo mid goboleedba geedi-socodka hannaanka dhab-u-heshiinta qaran, iyo in uu xiriiriyo dadaallada socda ee ku aadan Dhab-u-heshiinta iyo adkaynta nabadda ee dalka oo dhan.

Waa Hannaan muujinaya qorshaha dowladda ee ku aadan dib-u-heshiinta Qaran oo dalka ka qabsoonta.

Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran (HDQ) wuxuu salka ku hayaa mabaadii'da iyo qaababka soo jireenka ah ee dhaqanka Soomaaliyeed iyo Diinta Islaamka.

Waxaa hannaankan lagu dhisay wadatashiyo iyo xog-uruurin lala sameeyey in ka badan 1,000 qof oo kala jooga dalka oo dhan.

Dadku waxay hoosta ka xariiqeen in hannaankani noqdo mid dadka Soomaaliyeed leeyihiin kuna qotoma dhaqankooda iyo diintooda si qofkastaa uu u dareemo in uu leeyahay geedi-socodka hannaanka.

WAGF&D waxay ku bilowday hindisaha dajinta HDQ kadib markii ay ku qabatay “Shirweynaha Wadatashiga Dhab-u-heshiinta Qaran” Muqdisho bishii Juun ee sannadkii 2017kii.

Shiweynahaas waxaa ka soo qaybgalay ilaa 300 oo qof oo ka kala yimid Dowlad-goboleedyada, Gobolka Banaadir, hay'adaha Dowladda Federaalka Soomaaliya, bulshada rayadka ah, culumada, Hoggaamiyeyaasha dhaqanka, haweenka iyo dhalinyarada.

Taladii ugu wayneyd ee Shirweynahaas ka soo baxday ayaa ahayd in la dajiyo Hannaan loo maro Dhab-u-heshiinta Qaran oo dalka ka qabsoonta.

HDQ wuxu ku astaysan yahay laba waji oo kiiba 3 sano yahay oo isku geyntii noqonayo lix sano. Dukumentigani wuxuu diiradda saarayaa istraatiijiyad iyo hawlaha la qabanayo wajiga koowaad ee hannaanka waqtiga loo cayimay.

Iyada oo la tixgelinayo marxaladda nuglaanshaha ee dalku ku sugan yahay hadda, wajiga labaad ee hannaanka waxaa la dajinayaa sannadka saddexaad ee barnaamijka kadib marka qiimayn lagu sameeyo wixii qabsoomay.

Markii lagu jiray wadashatiyada bulshada Soomaaliyeed way caddeeyeen in la joogo waqtigii dib-u-heshiinta. Sidoo kale waxay sheegeen si uu u hirgalo, in lagu saleeyaa dhaqanka iyo diinta, waana inuu ahaadaa mid ay soomaalidu iyadu bogsashadooda iyo heshiintooda ay gacantooda ku samaystaan, haddii kale wuxuu ku dambeyndoonaa meeshii ay mareen dib-u-heshiisiimihii 19ka ahaa ee ay shisheeyuhu hagayeen, kuwaas oo loo arkay in aysan guuleysan.

Sidaa daraaddeed, ayey hadda haanteennii dhaqanka ay noqotay astaanta nabadda iyo dib-u-heshiinta ee dalkeenna iyo dadkeenna Soomaaliyeed.

Marka ay dilaacdo haanteennu, dadkeenna Soomaaliyeed si hufan ugama faa'iideysan karaan waxtarkeeda. Marka sida ay dumarkeenna miyiga ku dhaqani u yaqaannaan sida loo kabo/tolo haanta, ayey dadkeenna Soomaaliyeedna u yaqaannaan waxyaabaha muhiimka u ah si loo bilaabo loona dhaqan galiyo dhab-u-heshiin macno leh.

Sidaa awgeed, ayuu Hannaanka Dib-u-Heshiisiinta qaran u leeyahay yool iyo shan (5) tiir.

Shantan tiir oo xiriirsan, is kaabaya una qaabaysan hab maangal ah oo jihaynaya dhammaan hawlaha ahmiyadda u leh dhab-u-heshiin waarta oo ka dhacda geyiga Soomaaliyeed.

1.1 Ujeeddada iyo Tiirarka Hannaanka

Ujeeddada HDQ waa siyaasad, istraatiijiyad iyo habraac la isku raacsan yahay oo gun-dhig iyo hage u noqda Dhab-u-heshiin Qaran, taas oo dadka Soomaaliyeed ka daawaysa kagana gudbaan dhibkii dhex maray, soo celisa is-aaminaaddii, waddaniyaddii iyo wanaaggii dhex oolli jiray isla markaana xoojisa kalsoonida ay ku qabaan dowladnimada una horseedda horumar iyo kasoo kabasho bulsho, siyaasadeed, dhaqaale iyo amni

TIIRKA 1AAD: Aragtida Isbeddelka cusub ee nabadda iyo dhab-u-heshiinta (Abuurid mustaqbal la wada leeyahay, himilo iyo hiigsi ummadeed)

TIIRKA 2AAD: Ka heshiinta wixii dadka Soomaaliyeed dhex maray

TIIRKA 3AAD: Soo-celinta xiriirkii wanaagsanaa iyo is-aaminaaddii colaaddu dhaawacday

TIIRKA 4AAD: Soo-celinta kalsoonida dadweynuhu ay ku qabaan hay'adaha dowladda

TIIRKA 5AAD: Xoojinta kasoo-kabashada diifta iyo afooyinkii colaadaha

2. Hordhac

2.1 Qorshihii, Wadatashiyadii iyo Xog-uruurintii

Shirweynihii koowaad kadib, fikirka ah in la dejiyo HDQ wuxuu ka mid noqday qorshayaasha muhiimka ah ee qaran ee hoos taga Tubta Siyaasadda Loo Dhanyahay taas oo ay halbeegyo iyo hawlo la xiriira arrimaha dib-u-heshiisiinta WAGF&D ku gudbisay qorshaheeda.

WAGF&D ayaa u aragtay lagama maarmaan in lagu dhiso hannaankan hab ku saleysan wadatashiyo lala yeelanayo dadka Soomaaliyeed ee kala jooga wadanka qaybahiisa kala duwan si hannaanku saldhig ugu noqdo in ay Soomaaliya ka dhacdo dhab-u-heshiin waarta.

Guud ahaan, ka qaybgalayaasha kulamadii wadatshiyada ee lagu qabtay magaalooyinkla waa weyn ee dalka waxay hoosta ka xariiqeen in loo baahan yahay in dadka Soomaaliyeed ka heshiiyaan waxyaabihii dhexmaray, dib u yagleelaan xiriir iyo wada-noolaanshiyo wanaagsan, kalsoonidii iyo is-aaminaaddii ay ku qabeen dowladnimada soo laabato; waddaniyadda la xoojiyo lana tayeeyo hay'adaha dowliga ah oo ay ugu horeeyaan hay'adaha garsoorka si nabad waarta iyo xasilooni loo gaaro.

Arrin kale oo mug weyn oo ay dadka Soomaaliyeed ku celceliyeen waa *cadaalad* iyo xad gudub la'aan. Waxa ay hoosta ka xariiqeen in waxyaabihii marka hore colaadda keenay la qeexo dibna aan loogu noqon.

Afar iyo toban wadatashi ayaa lagu kala qabtay Puntland, Jubbaland, Koonfur Galbeed, Galmudug, Hirshabeelle iyo Gobolka Banaadir si loo sameeyo Hannaanka Dib-u-heshiisiinta Qaranka kuwaas oo ay qayb ka ahaayeen in ka badan 1400 qof oo ka koobnaa hay'daha dowladda iyo Bulshada Rayidka ah.

2.2 Waxyaabihii Kasoo Baxay Wadatashiyadii

2.2.1 Dib-u-qeexid kalmadda "dib-u-heshiisiin" iyada oo lagu bedalay "Dhab-u-heshiin"

Shirarkii wadatashiyada waxaa ka soo baxay fariin guud oo cad. Dadka Soomaaliyeed ee wadanka daafihiisa kala joogaa waxay ku baaqeen in "dhab" u-heshiin dhacdo oo geedi-socodkani noqdo mid cusboonaysiisa wadajirka ummadeed oo dhinac kasta ah.

Gabar Soomaaliyeed oo ka mid aheyd dadkii ka soo qaybgalay mid kamida shirarkii wadatashiyada gobolka Banaadir ayaa waxay ku boorisay hawl wadeennadii Wasaaradda Arrimaha Gudaha, Federaalka iyo Dib-u-heshiinta iyo kasoo qayb galayaaha kulankaas in "kalmadda dib-u-heshiisiin lagu bedelo dhab-u-heshiisiin taas oo ka turjumaysa in dadka Soomaaliyeed u baahan yihiin in ay iyagu dhexdooda si *dhab* ah uga heshiidaan oo aysan jirin cid kale oo *heshiisiin karta* maadaama ay dadka Soomaaliyeed iyo daneeyayaasha Soomaaliya ay 28kii sano ee lasoo dhaafay aad u isticmaali jireen kalmadda "dib-u-heshiisiin" badina dadku ay quus ka taagan yihiin in dhab-u-heshiin run ahi Soomaaliya ka dhacdo." Sidaa darteed, erayga "dib-u-heshiisiin" waxaa

lagu bedelay dhab-u-heshiin, iyada oo nuxurka loola jeedo yahay, in dib-u-heshiisiinta Soomaali u baahan tahay ay tahay dhab-u-heshiin.

Waxaa lagama maarmaan ah in dadka Soomaaliyeed ka dawoobaan dhibaatooyinka iyo tiiraanyada ka dhashay burburkii dagaalkii sokeeye ee bilawday dhammadkii 1980-meeyadii (iyo waliba ka hor), kuwaas oo abuuray silsilado colaadeed oo ilaa hadda ka jira deegaanno badan oo waddanka ka mid ah.

Colaadahaas soo noqnoqday waxay beereen fakar iyo dabeecad dadka in ay isku arkaan "dulmaneyaal" kuwa kalena "dambiileyaal" u arkaan. Colaadahaasi waxay dadka ku reebaan tiiraanyo waxayna baabi'iyeen is-aaminaaddii iyo isu-dheelitirnaanta dadka deegaanka dhexdooda iyo qabaa'ilkaba. Waxay dadka ka xayireen in ay dib u dhistaan noloshooda, waxay kala qaybiyeen dadka deegaanka, waxay kordhiyeen ku biiridda kooxaha xag-jirka ah, waxay wiiqeen kalsoonidii lagu qabay dowladnimada, waxayna joojiyeen horumar waara.

Waxaa kale oo iyguna jira lix arrimood oo muhiim ah oo laga qaadan karo geedi-socodka wadatashiyadii la qabtay si loo sameeyo istraatiijiyad, wax-qabadyo la soo bandhigay iyo talooyin siyaasadeed oo ku qoran HDQ.

2.2.2 Dhab-u-heshiin diyaar loo yahay

Wadatashiyadii kala duwanaa ee lagu qabtay dalka ayaa waxaa lagu ogaaday in dadkeennu ay diyaar u yihiin dhab-u-heshiin iyaga oo dareensan in ay jiraan hay'adaha kala duwan ee heerarka dowladda oo karti u leh in ay fuliyaan oo hanan karaan geeddi-socodka dhab-u-heshiinta qaran.

Sidoo kale, waxaa watashiyada lagu ogaaday in ay dadku ka daaleen dhibka colaadda daba dheeraaday iyo amni darradada Soomaaliya ka reebtay aduunyada inteeda kale.

Markii hore colaaddu waxay ku salaysnayd siyaasad, kadibna waxay isu rogtay colaad qabiileed laakiin hadda u xuub-siibatay xag-jirnimo iyo argagixiso caalami ah. Dareenku wuxuu yahay in ay mushkiladdu gacanta Soomaalida ka baxsan tahay ayna rabaan dadku in dhibku istaago.

2.2.3 Kala irdhawgii khilaafku keenay waxa uu sababay kala qoqobnaan bulsho, siyaasadeed iyo dhaqaale

Barakac baahsan oo ka dhashay dagaalkii sokeeye ee bilaabmay dhammaadkii sideetamaadkii wuxuu kala-qoqob ku sameeyey aqoonsigii qarannimo ee muwaadinka.

In kasta oo nidaam iyo dib-u-soo-noqosho dowladnimo laga dhaxlay, dadka Soomaaliyeed waxay ka muujiyeen in ay kala fogaansho midnimo ka dhalatay markii dowlad goboleedyada la samaynayey.. Sida ka soo baxday wadatashiyadii, waxa dadku muujiyeen in uu yar tahay wadahal qaran oo ku saabsan dhab-u-heshiin gaarta deegaannada ka baxsan caasimadaha dowlad-goboleedyada.

2.2.4 Soomaali kastaa wuxuu dareemayaa in uu yahay dulmane waxaana loo baahan yahay in ay bulsahdu ka dawoowdo boogihii hore oo wixii dhacay laga wada-xaajoodo

Dadka badankoodu, waxay dareemayaan in ay yihiin dulmanayaal colaadihii muddada dheer socday ka dhaxlay dhibaato u gaar ah, waana yar tahay kooxo ama hoggaamiyayaal mas'uuliyadda colaadahaas qaadanaaya.

Sida wadatashiyada ka soo baxay, waxaa la aqoonsaday in ay jiraan dad mar kasta dulmana, takoorana oo lagu faquuqay hab-dhaqanka iyo qaab-dhismeedka bulsho. Ka qaybgalayaashu waxay tilmaameen in loo baahan yahay geedi-socod bogsasho bulsho oo qaran si ay uga bogsadaan wixii dhacay.

2.2.5 Xiriirka iyo wadajirka bulsho oo nugul

Ka qaybgalayaashu waxay muujiyeen in wadajirkii dadka deeganka iyo qabaa'ilku sii wiiqmayo.

Xeerkii Soomaalidu ku dhaqmi jirtay wuu dhaawacmay, heshiis dhaqameedka qabaa'ilka waxaa saameeyey is-aaminaad yaraan, kala shaki, cabsi iyo tabashooyin weli taagan. Sidaa awgeed, wada shaqaynta dadka deeganka iyo nabad-ku-wada-noolaanshahoodii wuu adkaaday, inta badanna waa mid colaadeed. Dadku waxay adkeeyeen oo ku celceliyeen in loo baahan yahay barnaamijyo iyo wax-qabad lagu soo celiyo kalsoonidii iyo is-dhexgalkii bulsho.

2.2.6 Heerarka kala duwan ee hay'adaha iyo nidaamka dowladda oo daciif ah oo aan awood u lahayn adeegga aasaasiga ah iyo nidaamka federaalka oo aan si sax ah loo fahamsaneyn

Dhab-u-heshiintu waxay ka dhigan tahay bulshada oo ka bogsoota dhibkii dhacay isna dhexgasha taasina waxay fududaynaysaa heshiisyo siyaasadeed iyo maamul wanaag. Ka qayb galayaashii wadatashiyadu waxay yiraahdeen dhab-u-heshiin waa in dadku wadahal qaran ka yeesho nidaamyada dowladnimo, iyo qaab-dhismeedka sida federaalaynta, wadaagga kheyraadka dalka, iyo matalaada. Kadib colaadihii sokeeye ee ka dhacay dalka, ayaa dadka Soomaaliyeed waxay markii hore ku bilaabeen heshiis siyaasadeed oo dowlad lagu soo dhisay iyada oo laga booday dib-u-heshiisiin heer bulsho taas oo dhalisay caqabado badan oo kahor yimid taabba-galka dowladnimo.

2.2.7 Soomaalidu waxay leedahay mabaadii' xooggan oo ku salaysan dhaqanka iyo diinta Islaamka kuwaas oo lagu saleyn karo nabadeyn iyo dhab-u-heshiin lagu dawoobo

Dadkii wadatashiyada ka qaybgalay waxay sheegeen in ay Soomaalidu leedahay diin iyo dhaqan suuban, mabaadii' qaabab, agab iyo tiirar aasaas u noqon kara in ay dadka Soomaaliyeed dhab u heshiiyaan.

Waxay sidoo kale, hoosta ka xariiqeen in dadka Soomaaliyeed oo maanta u badan dhallinyaro 70% ka yar da'da 30 jirka, in aysan fursad u haysan helidda xog iyo aqoon ku saabsan dhaqanka iyo hiddaha, iyagoon waliba fahamsanayn faa'iidada ay leeyihiin isticmaalka dhaqankooda iyo diintoodu.

Waxay ka qayb galayaashu soo jeediyeen in loo baahan yahay in la diiwaangeliyo qaababkii dhaqanka iyo hidaha soo-jireenka ahaa loo isticmaali jiray, dhalinyaradana la baro diinta iyo dhaqankeenna suuban.

Waxaa cad in qaababka loo adeegsan karo geedi-socodka dhab-u-heshiineed ka mid yihiin bogsiinta iyo cusbooneysiinta xiriirka bulsho ee wadanka gudahiisa iyo dibeddiisaba.

2.3 Mabaadii’da Dhaqanka Soomaaliyeed ee Dhab-u-heshiinta Loo Adeegsado

Wadatashiyadii waxaa hoosta looga xariiqay in Soomaalidu leedahay mabaadii’ lagu xeero colaadda iyo dib-u-heshiisiinta, dhaqan iyo hiddena u leenahay garsoor wanaagsan, gobannimo, is-jidmarin, is-xaalmarin, sabeen-xir, isu-dulqaadasho, is-dhaahin, is-calool-xaarasho iyo mucaamil nololeed oo wanaagsan. Mabaadii’da iyo qaababka dhaxal-galka ah ee dhaqanka Soomaaliyeed ku dhisan ee dhab-u-heshiinta lagu dul dhisi karo waxaa kamid ah:

- **Garawshiiyo:** oo ka dhigan in laga garaabo gefka iyo xad-gudubka cid kale loo gaysto *“Nin aan garawshiiyo barannin, gar ma baran”*;
- **Dhaahin/laab-xaarasho:** oo ka dhigan in dulmanaha hadal wanaagsan lagu daweeyo qalbigiisa *“finka caloosha ku yaal, carrabkaa lagu gubaa”*;
- **Gar-qaadasho:** oo ka dhigan in qofkii gar-darani guddoonka lagu rido qaato *“Guddoon dabadi guuguu nacay”*;
- **Cafis/isa saamaxaad:** Oo ka dhigan in Alle dartii la is cafiyo *“Haddan la kala roonaan roob ma da’o”*;
- **Isu-hoyasho:** oo ka dhigan in ciddii gefka ama dambiga gashay raadsato oo u hoyato qofkii uu dambiga ka galay, Shirib *“Hareeriyaan hal hoos dhigoo, waxaan halleeyey waa hoyaad”*;
- **Is-qabasho/is-cesasho:** oo ka dhigan in qofkii qalad ku jira dadka u xigaa gardarada ka qabtaan. *“Tol waa nin toosan quweyntiis iyo nin qaldan qabashadiis”*;
- **Qoor-dhiibasho:** oo ka dhigan in qofkii ama beelihii wax ka dhexeeyeen u qoor-dhiibtaan guurtida iyo xeer-beegtida xaajadooda ku jirta *“Walaalkaaga candhuuftaadu gaarto”*;
-

- **Xalay-dhalay:** oo ka dhigan in dhibaataada baaxadda weyn ee cid dhex marta halkeeda lagu joojiyo oo la iloobo. *“wixii daantaas saaran dabayshu ha qaado, wixii dooxa yalana daadku ha qaado”;*
- **Xaal-marin/sabeen xir:** Oo ka dhigan in hadal wanaagsan ama xoolo laga bixiyo gefkii dhacay
- **Isu-ergayn:** Oo ka dhigan in qofka dhibka loo gaystay dirsan karo qof kale si qaladka laga galay looga xaajoodo. *‘ergo waxaa gali kara nin kurtun dhaxan uga adkaysi badan, kudkudan gaajo uga adkaysi badan, kurna qorax uga adkaysi badan, tukana cay uga adkaysi badan;’*
- **Isu-tanaasul:** oo ka dhigan in cidda is haysataa isu tanaasusho oo meel dhexe isugu timaado *“haddaan la kala roonaan roob ma da’o”;*
- **Mag-dhaw:** oo ka dhigan in dhibkii dhacay mag ama qaan laga bixiyo *“halkii xoolo maraa, xeerna maraa”* ama *“saxan saxan ku gud, saan saan ku gud”;* iyo
- **Dhagax-saar:** Marka ay dhibaataada, qaxa iyo dilka dhinacyada is hayaa xaddiga la magi karo dhaafo, waa la dhagax saaraa, waana la aasaa wixii dhacay oo dhan. Waxay u dhawdahay xeerka *Xalaydhalay* ama *Maariska* la yiraahdo.
- In kasta oo aysan intan ku koobnayn intanina aysan ahayn kuwa kaliya ee la isticmaalayo, mararka qaarna si qaldan loo isticmaalo, haddana waxay muujinayaan in dadka Soomaaliyeed leeyihiin tiirar ay u cuskan karaan Dhab-u-heshiin dadka Soomaaliyeed dhex marta.

2.4 Mabaadii’da Dhab-u-heshiinta ee Diinta Islaamka

Wadatashiyadii dadka Soomaaliyeed lala yeeshay waxay walaac weyn ka muujiyeen sida loo baalmaray milgihii iyo ku-dhaqankii suubbanaa ee diinta Islaamka, iyada oo si qaldan loo fasiray diintii isla markaana , naxariistii iyo nabaddii ay xambaarsanayd Diinta Islaamka lagu bedelay xag-jirnimo iyo kala qaybinta dadka Soomaaliyeed oo khilaafaad diineed noocan oo kale ah aan waligood soo marin. Waxay hoosta ka xariiqeen in Diinta Islaamku tahay diin nabadeed sida magaca “Islaam/Silm” tilmaamayo.

Illaahay waxa uu Qur’aanka ku caddeeyey in ujeeddada Nabi Maxamed loo soo diray (SCW) tahay Naxariis iyo Raxmad caalamka oo dhan ah “*Kuuma aanan soo dirin caalamka in aad raxmad u tahay mooyee*” 21:107. Qiimaha ay nabaddu Diinta Islaamku ku leedahay waxa kale oo cadaynaya in magacyada Illaahay ee Ar-Raxmaan iyo Ar-Raxiim ay ku bilawdaan suurad kasta.

Waxa sidoo kale wadatashiyadii dadka Soomaaliyeed ka soo baxay in ay jiraan mabaadii’ iyo qaabab diinta Islaamku ku qotoma oo loo adeegsan karo dhab-u-heshiinta waxaana ka mid ah:

- **Musaalaxo:** ujeeddada Islaamku ka leeyahay musaalaxada; waxaa heshiinaya kuwii colloobay, waxaa is jeclaanaya dadkii is nacay, waxaa is xiriiriyaya kuwii is gooyay, waxaa is wanaajinaya kuwii is xumeeyey, waxaa wax isa siinaya kuwii is qadiyey, waxaa geedka kalgacalka lagu beerayaa qalbiyada bulshada kala iridhawday.
- **Raxmad:** وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ Islaamku waa raxmad taasna waxay keentay in Raxmaddu noqoto waxyaalaha heshiisiinta saldhiga u ah.
- **Cafwu/Saamaxaad:** Islaamku waxa uu u arkaa in saamaxaadda iyo cafigu yihiin arrimo waaweyn. Saamaxaaddu waa marka adoo awood aad ku qaadato xaqaaga ama ku aargoosato aad iska dayso oo qalbigaaga furto, kalgacal muujiso, gefafka dadku kuu geystaan aad iska cafido, khaladkoodana cudurdaar u raadisid, fursad ay ku soo noqdaanna u samayso
- **Cadli:** Islaamku waxa uu caddaaladda u yaqaannaa tiir ay dawladda iyo bulshadu ku taagan yihiin wuxuuna ka duulayaa in uu yahay mabda’ insaani ah oo caalami ah, oo amaaano ku ah qof kasta, muslimiintana caddaaladdaas ayaa la faray oo ay ku amran yihiin **INNALLAAHA YA’MURU BIL CADLI WAL IXSAAN**

- **Saraaxa:** Diinta islaamku waxay dadka ku boorinaysaa in ay runt aka sheegaan waxa ay sax u arkaan, waliba la dhagaysto, waana waajib oo diinta oo dhan baa waxa laga dhigay mid nasiixo iyo wax-isu-sheeg ku dhisan
- **Kalimatu-Xasana:** **وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ** waa mabda' islaamku aaminsan yahay in hadalka wanaagsani tiir u yahay wada noolaanshaha, is jacaylka iyo heshiisiinta intaba
- **Ixsaan/Samafalidda:** **إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ** Samafaliddu waa arrin ka xeeldheer cadaaladda. Caddaaladdu waa qofka in la siiyo waxa uu xaqa u leeyahay samafalkuna waa in qofka loo sii roonaado, loo sii buro-gooyo gacan iyo garabna laga siiyo waayihiisa adag. Samafalka dadka dhexdoodu waa calaamad tusinaysa is-haysashada iyo isku-xirnaanta bulsho.
- **Xukum:** Waxaa mabd'aani siinayaa dadka dhexdhexaadiyeyaasha ahi in ay qaadan karaan kaalin ay noqdaan kuwo gala xukun aan ahayn nooca maxkamadda oo dadka ku kala saaraan.
In kasta oo aysan intan ku koobnayn, waxa ay mabaadii'dan iyo qaababkani muujinayaan in ay dhab-u-heshiinta tiirar u noqon karaan.

2.5 Waxyaabaha sababay ama uu salka ku hayo khilaafka Soomaalidu

Markii ay wadatashiyadu socdeen waxaa la waydiiyey dadkii wadatashiyada lala yeeshay su'aal ku saabsan waxyaabaha ay u arkaan in khilaafka colaadda wata ee Soomaalidu ku salaysan yihiin iyo waxyaabihii ay ka dhasheen.

In kasta oo ay sheegeen arrimo badan oo kala duwan, hadana waxa ay u qaybsamaan afar qaybood:

1) **Sababo ka dhashay fikirka iyo aragtiyaha dadku kala aaminsan yihiin iyo cabasho la kala tirsanayo** sida is-faquuq, kala-sarayn, fikrado qaldan oo la kala aaminsan yahay, is-aaminaad-darro, calool-xumo, cabsi, nacayb, iyo dareen dhibanenimo oo cidkastaa aaminsan tahay;

2) **Sababo ka dhashay qaab-dhismeedka bulsho:** sida cadaalad-darrada, xeerkaa lagu dhaqmi jiray oo dhaawacmay, qabyaaladda, dhaqan-burburka, qab-jab, iyo xag-jirnimada diimeed;

3) **Sababo salka ku haya nidaamka dhaqan-dhaqaale iyo siyaasadeed** sida fahamka qaldan ee dowladnimada, itaal-yaraanta hay'adaha dowliga ah, qaabka awood-qaybsiga oo aan cadayn, masrax siyaasadeed la'aan, isku qabsiga xuduudaha maamullada, hoggaan-xumida; iyo

4) **Sababto dibedda ka yimid** sida buqacadda istraatiijiga ah ee ay Soomaaliya ku taallo oo faragelin badan soo jiidanaysa, ajendayaasha siyaasadeed ee dowladdaha dariska, faragelinta shisheeyaha, iyo argagixisada caalamiga ah.

Kuwani waa arrimaha ugu waaweyn ee laga dhawaajiyey, laakiinse intan way ka badan yihiin. Si kastaba ha ahaatee, waxaa hoosta laga xariiqay in wax laga qabto waxyaabaha khilaafaadka daba dheeraaday ay salka ku hayaan si loo helo nabad waarta.

Sida wadatashiyadii iyo xog-uruurintii ka soo baxday, dadku meel walba ay ka joogaan dalka way ku kala aragti duwan yihiin marka ay noqoto goorta khilaafaadka Soomaaliya ee dhaliyay colaaduhu bilaabmeen. Tusaale ahaan:

- Dadka qaar waxa ay qabaan in dhibku ka soo bilaabmay markii uu gumeestuhu kala-qaybiyay dadka Soomaaliyeed, dushana kaga keenay xukun iyaga oo aan waqti fiican u helin in ay dhaqankooda iyo diintooda la falgaliyaan nidaamkii cusbaa ee dowladnimada casriga ah ku dhisnaa;
- Dadka qaarna waxa ay qabaan in uu la kowsaday isla markii la helay madax bannaanidii 1960kii;
- Dad kale oo badanna waxay tilmaamayaan in uu ka bilawday xukunkii militariga ee hanti-wadaaagga ku dhisnaa ee dalka haystay muddada dheer;
- Dadka qaar ayaa muujiyey in uu dhibka keenay dagaalkii qaboobaa iyo dagaalladii dowladaha deriska lala galay;
- Kuwo kale ayaa iyaguna tilmaamay in mushkiladdu ka bilaabmay jabhadihii hubaysnaa ee qabiilka ku dhisnaa;
- Iyada oo dad kalena tilmaameen in dhibka badidiisu bilaabmatay markii dowladdii dhexe burburtay;
- Waxaa dadka qaar aaminsan yihiin in dhibku weligoodba haystay, la faquuqi jiray oo ay dulmanaayeen.

Halkaas waxa ka cad in aragtiyaha laga aaminsan yahay bilawga khilaafaadka Soomaaliyeed lagu kala aragti duwan yahay. Kala duwanaanshaha aragtiyaha waxaa saamaynayey meesha uu qofku dalka ka degan yahay, da'diisa, aqoontiisa iyo heer nololeedkiisa.

Waxaa inta badan la isku raacsan yahay in dagaalkii sokeeye markii uu bilowday, dadkii Soomaaliyeed ay ku kala firdhadeen wadanka gudhiisa iyo dibeddiisa oo ay qaar bara-kacayaal ku noqdeen meelo dalka kamida oo aysan waligood tegin, qaarna qaxooti ku noqdeen wadamada deriska ah iyo kuwa magan-gelyo bixiya.

Intaas kaliya dagaaladii sokeeye ee galaftay nolol, maal iyo dowladnimadii Soomaaliya kuma istaagin ee waxaa sii laba kacleeyay dagaallo qabiil oo ilaa jufooyinka hoose socday.

Marka laga reebo deegaannada qaar oo dhibka ka soo kabtay, hoggaamiye-kooxeedyo qabiil ku dhisan ayaa abuurmay kedibna waxa ka hoos dhashay Midowgii Maxkamadaha Islaamiga ah oo iyagana ay ka soo dhex baxeen xag-jireyaal afkaar dibedda ka timid watay taas oo keentay in faragelin shisheeye timaaddo oo iyaduna kacdoon abuurtay aakhirkiina dowlad dhexe oo aan ku-meelgaar ahayn dalku yeeshay. In kasta oo dhib weyn la soo maray, waxa maanta dalku marayaa xaalad kasoo-kabasho dhinac walba ah iyada oo la dhammaystiray haykalkii dowladnimo ilaa heer dowlad-goboleed hawshuna socoto.

3. Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran

HDQ wuxuu la jaan-qaadayaa afarta tubood ee qorshayaasha qaran ee horumarka dalka u degsan sida, Tubta Siyaasadda Loo Dhanyahay, Tubta Amniga iyo Cadaaladda, Tubta Horumarinta Arrimaha Bulshada iyo Tubta Horumarinta Dhaqaalaha¹. Dib-u-heshiisiintu waa halbeegga 1aad ee Qorshaha Horumarinta Qaranka (QHQ) iyo qorshaha Cadaaladda iyo Nabadda ee Aragtida 2030¹. Sidoo kale, HDQ wuxuu toos ula xiriiraa Yoolka 16ka ee Himilada Horumarinta Waarta (HHW), khaas ahaan qaybta "In la xoojiyo nabadda, horumarka loo dhan yahay, fidinta cadaaladda iyo isla-xisaabtanka."² Sidoo kale Hannaankani wuxuu hawlaha nabadda iyo dhab-u-

---

¹ 5ta Tiir ee Siyaasadda loo dhan yahay waa: Amniga; Dib-u-dhiska dhaqaalaha; adkaysiga, dib-u-usookabashada iyo Gargaarka; jinsiga iyo Xuquuqul Insaanka

² <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg16>

heshiinta gacanta u soo galinayaa dowladda isaga oo siinaya kaalin hoggaamineed, kana soo wareejinaya hay'adaha iyo deeqbixiyeyaasha oo inta badan iyagu wadi jiray geed-socodka dib-u-heshiisiinta dadka Soomaaliyeed muddo dhan 28 sano. Sidoo kale waxa uu fursad u siinayaa in ay dowladdu kaalin hoggaamineed ka qaadata nabadda, dhab-u-heshiinta iyo daawaynta bulshada.

3.1.1 Ujeeddada Guud ee HDQ

In HDQ noqdo siyaasad, istraatiijiyad, xiriiriye iyo Habraac la isku raacsan yahay oo gun-dhig iyo hage u noqda dib-u-heshiin Qaran, taas oo dadka Soomaaliyeed ka daawaysa oo ay kaga gudbaan dhibkii dhex maray, soo celisa is-aaminaaddii, waddaniyaddii iyo wanaaggii dhex oolli jiray isla markaana xoojisa kalsoonida ay ku qabaan dowladnimada una horseedda horumar iyo kasoo kabasho bulsho, siyaasadeed, dhaqaale iyo amni.

3.2.1 Wadaag Tiirka 1aad: Aragtida Isbeddelka cusub ee nabadda iyo dhab-u-heshiinta (Abuurid mustaqbal la wada leeyahay, himilo iyo hiigsi ummadeed)

MAAHMAAH: *“Ninkii Xoolo Alle la damco dadkeeddaa Alle siiyaa”*
“Tol aan xeer lahayn waa xoolo aan xero lahayn. Tol xeer leh ma faqriyo.”

Maadaama aysan dadkeenu sinnaba u kala maarmin, waa in ay nabad, caddaalad iyo is qadarin ku wada noolaadaan si ay u gaaraan hadafkooda guud ummadeed ee mustaqbalka fog.

Haddaba, su'aashu waxay tahay “sidee loo abuuri karaa aragti fog oo Soomaali wada leedahay?”

Si loo abuuro aragtidaas fog ee dadka oo dhan ka dhaxaysa, waxaa muhiim ah in dhammaan qaybaha bulsahdu ka wada qayb-qaataan dhab-u-heshiinta iyo nabadaynta dalka.

Inkastoo bulshadu kala aaminsanaan karto afkaar kala duwan oo siyaasadeed, haddana abuuridda aragti mustaqbal qurxoon oo la wada leeyahay waxay aad muhiim ugu tahay dedaalada loogu jiro Dhab-u-heshiinta.

3.3.2 Tiiirka 2aad: Ka heshiinta wixii dadka Soomaaliyeed dhex maray

MAAHMAAH: *“Nabar Walaal, Duugmaa u Dambaysa.”*

“Soohin (sohdin) wareertay hawaraa loo celinaa”

Sida aan dhamaanteen ognahay waxay dadka Soomaaliyeed isu gaysteen dhibaatooyin ay keeneen colaaddihii waqtiyadii kala duwanaa soo maray dalka, xaqiiqaduna waxay tahay, illaa aan xal u helno wixii dhacay oo laga wada xaajoodo wixii dhacay way adkaan doontaa in horay loo sii socdo. Sidaa awgeed, waa muhiim in garoowshiyiyo laga muujiyo wixii dhacay, la isu mag-dhabo, la iska cafiyo lagana gudbo dhammaan wixii xumaa ee lasoo maray, balse wax laga barto, waa haddii aan dhamaantayo isku raacno inay tani tahay mid la wada qaadan karo.

3.4.3 Tiiirka 3aad: Soo-celinta xiriirkii wanaagsanaa iyo is-aaminaaddii colaaddu dhaawacday

MAAHMAAH: *“Lafba Lafta ku Xigtaa Lagu Kaba.”*

“Walaalo is neceb waa xabaala badiyaan, wayna xoolo yareeyaan.”

Saddexda sheeko ee kor ku xusnaa waxay tilmaan wanaagsan u yihiin berisamaadkii iyo sidii dadka Soomaaliyeed u xushmayn jireen xiriirka wanaagsan ee dhexdooda. Dadka Soomaaliyeed waxaa ka dhexeeyey isjacayl, walaalnimo, midnimo iyo wadaniyad xooggan oo gaartay in ay diinta, dalka iyo dadka naftooda u huraan.

Tusaale waxaa noogu filan doorkii ay ururkii dhalinyarada Soomaaliyeed (UDS/SYL), 1943dii ka qaateen gobonimo-doonkii Soomaaliyeed. Si kastaba ha ahaatee, colaadihii waqtiyada iyo deegaannada kala duwan ka dhacay soddomeeyadii sano ee la soo dhaafay ayaa dhaawac weyn ugaystay xiriirkii iyo isjacaylkii ummadda, abuurayna is-aamin-daro, colaado, wax-xun-iska-sheeg iyo kala shaki.

3.5.4 Tiiirka 4aad: Soo-celinta kalsoonida dadweynuhu ay ku qabaan hay’adaha dowladda

MAAHMAAH: *“Ceel ninna waa qodaa, boqolna waa ka waraabtaa.”*

Hanaqaadka dowladnimada Soomaaliya marna suurtagal maahan illaa dib-u-heshiisiin run ah la helo dadkeenuna si dhab ah u heshiiyo. Dowladnimo shaqaysa, waxay u baahantahay is-aaminaad, wada-lahaansho, wadashaqayn looga baahan yahay dhammaan heerarka iyo qaybaha kala duwan ee bulshada. Sidoo kale, si loo jabiyoo soo noqnoqoshada colaadaha, dhab-u-heshiintu waa in ay ka shaqayso heerka ugu hooseeya ee bulshada, kadibna

kor loo wado, oo ay noqoto mid ka bilaabanta qoys, jifo/qabiil, degmo, gobol, Dowlad-goboleed illaa qaran.

Cilmi-baaris la sameeyey waxay sheegaysaa in khilaafyada inta badan lagu xalliyo qaab qabiil kuwaas oo looga faa'iidaysto siyaasadaha is diidan ee ka jira dalka aysanna miro-dhal noqon natiijoyinka kasoo baxaa.

Tani waxay keentay in dhab-u-heshiinta siyaasadeed noqoto mid ay beesha caalamku hagto kaalin weynna ku yeelato hannaanka awood-qeybsiga beelaha Soomaaliyeed ee loo yaqaano 4.5.

Si kastaba ha ahaatee, wadan wuxuu siyaasad ahaan deggan yahay dowladdiisuna si rasmi ah u shaqayn kartaa marka ay midnimo ka jirto qaybaha kala duwan ee bulshada iyo deegaannada ay ku nool.

3.4.5 Tiirka 5aad: Xoojinta kasoo-kabashada diifta iyo aafuoyinkii colaadaha

MAAHMAAH: *“Nebadaa Naas la Nuugi Leh”*

Waxaa iyaduna u baahan in si dhab ah loo eego, la baaro, isla markaana xal loo helo qaab-dhismeedka bulsho iyo dhaqaale ee sababay in dadka Soomaaliyeed dhibaatooyin daba dheeraaday dhex maraan kuwaas oo kamid ah waxyaabaha keenay is-aaminaad-darrada, colaadaha iyo kala-tagga halakeeyay shacabkeenna.

Casharadii laga bartay qaladaadkii hagidda arrimaha dib-u-heshiisiinta (ugu yaraan labaatankii sano ee ugu dambeeyey), waxay nabarayaan in hoos laga soo bilaabo qoys-qoys, jifo-jifo, beel-beel, degmo-degmo, gobol-gobol illaa heer federaal.

Waa inay sidoo kale dhaqanka salka ku haysaa iyo sidii ay dadkeennu khilaafkooda u xalisan jireen si shacabka caadiga ahi u dareemaan lahaansho.

Taladaani waxay soo jeedinaysaa hirgelinta heshiis bulsho oo heer qaran ah ayna Soomaali leedahay, loona diyaariyey inuu jabiyo soo noq-noqoshada, una gogol-xaaro Soomaaliya oo nabad ah, shacabkeeduna is-aaminsan yahay, isjecel yahay hiigsanayana mustaqbal qurux badan oo Soomaaliyeed.

4. Gogoldhig

Kadib bur-burkii dowladii dhexe 1991kii ilaa waqtigaan dadka Soomaaliyeed waxay Dhab-u-heshiisiin Qaran u arkaan tiir mihiim u ah wada noolaanshiyaha bulshada, soo kabashada dowladnimada iyo abuurista nabad waarta. Khilaafaadka noocyada badan leh ee in ka badan sodon (30) sano ka jiray dalka waxay galaafteen nolol, barakiciyeen dad badan, burburiyeen hanti, dhantaaleen dowladnimadii Soomaaliya iyo wadajirkii bulsho.

Ugu yaraan ilaa 19 shir oo lagu qabtay dalka gudhiisa iyo dibadiisa waxay aasaas u noqdeen in la helo qaab-dhismeed siyaasadeed oo laysku waafaqay heshiis awood-qaybsi siyaasadeed ee hay'adaha dowladda oo ku meel gaar ah, qaadashada hannaan federaali ah iyo sameynta Dastuurka ku-meel-gaar ah.

Heshiisyadii siyaasadeed waxay salka u dhigeen nidaam dowladeed sharciyad leh oo Soomaaliya kusoo celiyay masraxa caalamka. Maanta waxaa dhisan hay'adihii dowladda sida Baarlamaanka Federaalka, Garsoorka iyo Fulinta iyo Dowlad Goboleedyo. Waxa kale oo socota dib u unkidda goleyaasha deegaanka oo ah meesha ugu hooseysa qaab-dhismeedka hannaanka federaalka ee ugu dhaw gaarsiinta adeegyada bulshada.

Inta badan shirarkii “dib-u-heshiisiinta Qaran” ee wadanka dibeddiisa ka dhacay waxay xoogga saarayeen dhinaca siyaasadda, in kastoo shirkii magaalada Carta ee dalka Jabuuti sannadkii 2000 ay ku jirtay qayb dib-u-heshiisiin bulsho. Waxaa iyaduna xusid mudan in sannadkii 2007dii shirweyne kale oo dib-u-heshiisiin bulsho magaalo Madaxda dalka ee Muqdisho lagu qabtay kaas oo talooyin badan oo wax-ku-ool ah ka soo baxeen laakiin aan la helin fursad lagu hirgeliyo xaalado amni-daro awgood. Labo sano kadib shirkii dib-u-heshiisiinta ayaa 2009kii waxaa la sameeyey Guddiga Dib-u-heshiisiinta Qaranka kaas oo shaqo badan qabtay welina jira, in kasta oo Dastuurka KMG ah ee sannadkii 2012kii uu tirada iyo magacaba wax ka bedelay balse aan wali la is waafajin.

Sida laga soo xigtay buug ay khubaro nabadda iyo dib-u-heshiisiinta ka qoreen Soomaaliya guulo tiro badan ayaa arrimaha dib-u-heshiisiinta laga gaaray sannadihii u dambeeyey oo ay kamid yihiin samaynta Dastuurka KMG ah, dhisidda dowlad-goboleedyada, xoojinta hay'adaha qaranka, Aqalka Sare iyo si nabdoon oo xukunka loogu kala wareegay 2016/2017.

Inkasta oo meela badan horumar laga gaaray, haddana dalka weli kama dhicin dhab-u-heshiin iyo bogsasho dhaxal-gal ah.

Waxaa badi la qirsan yahy in tabashooyinkii, cadaalad-darrooyinkii, iyo xad-gudubyadii ka dhacay dalka ee ka dhanka ahaa xuquuqda aadanaha balse aan laga wada heshiinin caqabadna ku yihiin in aan ummad ahaan hiigsii la wada leeyahay gaarno.

Ilaa dhab-u-heshiin xaga hoose ilaa xagga sare xiriirsani Soomaali dhex marto dhibku waa taagnaanaayaa. Waxaa muhiim ah in ay dhacdo dhab-u-heshiin ballaaran oo soo celisa is-aaminaaddii isla markaana abuurta midnimo iyo kala-maaran la'aan dhab ah oo sababta isku duubni dadweyne. Dib-u-heshiisiiintii uu Dastuurka KMG ah ee sannadkii 2012 la sameeyey ku baaqay weli waa qabyo.

Qoraal kasta iyo khudbadaha hoggaamiye kasta oo dowladdu leedahay wuxuu tilmaamayaa in dib-u-heshiin loo baahan yahay balse hore looma samayn siyaasad ama qorshe tilmaamaya dib-u-heshiinta la rabo, taas ayaana keentay in Hannaankan Dhab-u-heshiinta Qaran la dajiyo.

Qodobka 111(i) ee Dastuurka KGR ah ayaa farayaa “in la sameeyo Guddiga Runta iyo Dib-u-heshiisiiinta.” Si dib-u-heshiisiiin dhaxalgal ah loo helo. Guddigu wuxuu ka shaqayn doonaa sidii dadka Soomaaliyeed ay u heli lahayeen hannaan ay uga gudbaan wixii dhexmaray xiliyada qaar walina aan laga dawoobin. taas oo hawsha ugu weyn ee uu qabanayaa tahay “in uu xoojiyo bogsiiin qaran, dib-u-heshiin iyo midnimo”.

Guddigaas oo madax bannaan waxa loo xilsaaray in uu “dhiirigeliyo iscafinta, dib-u-heshiisiiinta iyo midnimada”.

Si loo sameeyo guddigan muhiimka u ah arrimaha dib-u-heshiisiiinta, waxa WAFG&D ay diyaarin doontaa qabyo qoraalka sharcigii lagu dhisi lahaa guddiga. Inta hawshaasi socoto, ayaa Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran waxaa loogu tala galay in uu keeno qaab mideysan oo joogteeya isla markaana xiriiriya hawlaha Dhab-u-heshiinta.

Sidoo kale, dhab-u-heshiintu waxa ay meel weyn kaga jirtaa Qorshaha Horumarinta Qaran ee sannadaha 2016 ilaa 2019 iyada oo lagu tilmaamay laba meelood oo kala ah halbeegyada iyo ahmiyadda.

Sideedda halbeeg ee Qorshaha Qaranka midkiisa koowaad waxa uu tilmaamayaa in la helo “jawi degan, siyaasad furan iyo **dib-u-heshiisiin**”. In Dib-u-heshiisiinta laga dhigo halbeegga koowaad ee qaranku waxa ay tilmaamaysaa mudnaanta ay qaranka u leedahay.

Marka labaad ee Dib-u-heshiisiinta lagu tilmaamay waa in ay tahay ahmiyadda siyaasadda ee labaad waxaana ay u dhigan tahay “in loo dhaqaaqo xaga bulsho muwaadiniintiisu ku nool yihiin amni, dowladda oo gaarta dalka oo dhan, yaraanta qaraxyada argagixisada iyo **dib-u-heshiisiinta** dadka ku noolaa xaaladda colaadeed”.

4.1 Waxyaabaha Laga Bartay Isku-dayadii hore ee Dib-u-heshiisiinta

Tan iyo intii dagaallada sokeeye bilowdeen iyo weliba intii ka horaysay ee dhibaatooyinku is biirsanayeen, waxa markasta jiray dedaallo tiro badan oo wax lagaga qabanayey kolba dhibka markaas jiray.

In kastoo marar badan iyo meelo badan dhibaatooyin ka taagnaayeen wax laga qabtay, haddana waxa marag-ma-doon ah in aan lagu guulaysan in markii hore dhibka laga hortagin, markii dambena aan si deg deg ah looga soo kaban. Si wax looga barto gaabisyadii hore u dhacay, waxa halkan hoose lagu soo koobay waxyaalaha loo aanayn karo in ay dhaliyeen ama ka qayb-qaateen guul-darooyinkii ku yimid la-tacaalidda khilaafyada iyo dhab-u-heshiin la’aanta. Qodobadan hoos ku qorani waa kuwo kasoo baxay wadatashiyadii iyo cilmi-baarisyo hore loo sameeyey.

Si ay u koobnaato, waxa loo qaybiyey saddex qaybood oo kala ah:

1) **sababo ka dhashay hab-dhaqanka bulsho**: sida nidaamka dhaqanka oo burburay ama culayskii ka batay, dadka dhibku quseeyo oo aan laga wada qaybgelin, cadaalad-darro baahsanayd, waqti ku filan oo aan la siin jirin, mushkiladdu meesha ay ka imaanayso oo aan la abbaari jirin (dusha laga dhayi jiray), qabyaalad sida dembiyada oo la qabiilaynayey, xalka oo markasta ay wadeen inta xoogga lihi iwm.:

2) **sababo ka dhashay qaab-dhismeedka iyo tarkiibada siyaasadeed ama dhaqan-dhaqaale** sida: hay’adaha wixii lagu heshiiyey fulin lahaa oo maqnaa (sida hay’adaha sharciga ilaaliya), hay’adaha dowladda oo meesha ka maqnaa

ama taag darraa, awoodda oo aan dheelli-tirnayn, dhexdhexaadiyeyaasha iyo cidda wax matalaysay oo aan kalsooni weyn lagu qabin, dib-u-heshiisiinta oo aan xiriirsanayn (sida hannaan la raaco oo aan jirin), dhaqanka iyo diinta Islaamka oo aan kaalin fiican laga siin jirin, nidaamka awood-qaybsiga ee qabiilka ku dhisan, hoggaan xumo iyo isla-xisaabtan la'aan iwm.; iyo

3) **sababo dibedda ka yimid** sida: shirarkii dib-u-heshiisiinta ee hore oo dowlado shisheeye qaban-qaabin jireen oo lagu qaban jiray dalka dibediisa, dano shisheeye oo is hirdiyaya oo lagu dhex waday dib-u-heshiisimaha, argagixisada caalamiga ah, dhibaataada Soomaaliya oo noqotay mushkilad caalami ah lagana fiirinayo dhinaca amniga, khilaafka iyo xalka Soomaaliya oo daneeyeyaal shisheeye ku jiraan.

Intaan ayaa lagu soo koobay laakiin sababaha ka qayb-qaatay dib-u-heshiin la'aanta Soomaalida intan way ka badan yihiin.

Waxa haddaba hoosta laga xariiqay in dhab-u-heshiinta la rabaa noqoto mid ku salaysan ku-cibro-qaadashada waxyaabihii laga bartay kuwii hore.

Hannaankani waxa uu ka faa'iidayaanayaa duruustii iyo cibrooyinkii laga bartay gaabisyadii hore u dhacay.

4.2 Sheekada Haanta

Soomaalidu waxay ku maahmaahdaa *“Haani gun bay ka tolantaa.”* Haanta tolmadeeda salka hoose ayaa laga soo unkaa kadibna kor ayaa loo soo tolaa inta laga dhameystirayo.

Haanta samayteede waxay qaadataa waqti dheer hawl badanna waa la galiyaa. Haanta waxaa si taxader leh u tola haweenka Soomaaliyeed waana shay aad muhiim ugu ah nolosha dadka Soomaaliyeed, dhaqankooda iyo hiddahoodaba waxayna ku dhaansadaan biyaha, ku shubtaan, ku lulaan kuna suuq geystaan caanaha.

Waxaa la yiraahdaa qaybaha haantu ka kooban tahay ayaa sheekeystay. *Haanti* ayaa tiri, *“Wallee hadii aysan aniga ahayn reer caano ma cabbeen.”* *Haruubkii/ganuunkii* ayaa yiri, *“oo haddaan anigu kugu aabburneyn ma reer baad caano u geyn lahayd.”*

Ningaxii/lingaxii ayaa yiri, “oo haddaan anigu labadiina idinku cufneyn ma reer baad wax u geyn lahaydeen.”

Higaaggii baa isna soo booday oo yiri, “oo haddaan anigu isku kiin heyn ma reer baad caano u geyn laheydeen.”

Saabkii baa isna yiri, “oo haddeydaan kulligiin aniga igu dhex jirin mar hore ayaad kala daadan laheydeen reerna wax uma geyseen.”

Gedaan ayaa yiri, “oo saabow haddaan anigu kugu giraangirneyn waad kala daadan laheyd oo waxba maad heyseen.”

Ugu dambeyntii, Jilkii ayaa yiri, “oo saab iyo geedaanow haddaan anigu isku kiin heyn itaal maad yeelateen.”

Dulucda sheekadani waxay sheegeysaa in haddii *Haanta* iyo dhamaan qaybaheeda kale aysan isku xirneyn in uusan reerku heleynin biyo iyo caano, subagna iska ilow. Haantu qaybaheeda kala duwani waxa ay ka dhigan yihiin qaybaha kala duwan ee bulshadeenna ama deegaannada kala duwan, biyaha ama caanuhuna waxa ay ka dhigan yihiin dowladnimada ama nolosha. Sidaa darteed dadka Soomaaliyeed (qabiilooyinkooda, qaybaha bulshada ama heerarka dowladdu) waxa aanay u kala maarmin oo isugu baahan yihiin sida qaybaha haantu aanay u kala maarmin.

Haanta marka caanaha lagu shubo haweenku waqti badan ayay lulaan oo waxaa ka dhasha subag. Caanaha marka la lulaayo *haruubka* caanaha ku soo dhaca *haanta* ayuu dib ugu celiyaa oo wuxuu yiraahdaa “*kugu san*”, haantuna dib ayey haruubka ugu celisaa oo ku tiraahdaa “*kugu san*”. Markaa subagu wuxuu ku dhashaa “*kugu san, kugu san*” oo ay dumarku ku heesaan. Sidaas darteed bay Soomaalidu ku maahmaahdaa “*haani kugu-san bay subagga ku dhashaa*”.

“Waan naqaanna sida loo tolo haanteenna dillaacday.”

kasoo qaad in ay bulshada Soomaaliyeed tahay haan dillaacday oo marka caanaha lagu shubo haanta dilaacsan ay ka soo daadanayaan. Qubashadaasi waa calaamad u taagan Hay’adaha aan Dawliga Aheyn, barnaamijyada deeq-bixiyayaasha iyo dadaaladda dowladda ee ku shubaya samafalka iyo khayraad bulshada. Muddo ka dib, ma aragno haanti balse waxaan aragnaa khayraadka la qasaariyey.

Deeq bixiyayaasha iyo hay’adaha samafalku waxay diirada saaraan waxyaabaha la galiyey bulshadeenna; waxay ku shubayaan “caano”

bulshada iyagoo aan fahan saneyn dalooladeenna, caqabadaha iyo khayraadka ay leeyihiin bulshadu. Caanaha (kheyraadku) ma waxay keenayaan dhibaato dheeraad ah marka ay daataan?

Laakiin hadii haanta (iyo bulshadu) ay helaan nadaam ay ku dhayaan dillaacyadii waxay hanan karaan wixii lagu shubo. Sidee baan dhaqan ahaan u tolnaa tarrarka haanta?

Haweeney walba oo Soomaaliyeed oo reer miyi/baadiye ah waxay ku dayactiri kartaa haanta xayr/jifi, geed *xarar*, *asal* iyo culay si ay isugu tosho dillaaca haanta. Haweenku waxay lisaan geela, lo’da iyo ariga. bulshadu waxay u isticmaali karaan haantoodii dib loo tolay caanahooda si ay u quudiyaan caruurtooda iyo bulshada oo dhan. Hadii si kale loo dhigana, iyadoo la isticmaalayo awoodda dhaqanka iyo hiddaha ayaa bulshadu is xoogeyn karaan xalna u heli karaan carqaladaha laga fojignaana karo.

4.3 Xaaladda Dalku Maanta ku Sugan Yahay

Soo kabashada iyo jiritaanka Soomaaliya waxaa sabab u ah dadka Soomaaliyeed ee dalka iyo dibeddaba jooga oo u soo dhabar adaygay, marna aan quusan, adkaysi aan la qiyaasi karinna u yeeshay kasoo-kabashada

burburkii Soomaaliya ku dhacay. Waxay dib-u-dhis ku sameeyeen dalka oo dhan cirif ilaa cirif iyaga oo aan marqura hankoodu liicin. Waa dad lagu tilmaamo adkaysi, kalsooni iyo is-gacan-qabasho.

Soomaaliya waxay ku jirtaa xilli ay ka baxday qaran dumey oo ay gaartay qaran soo kabanaya. Illaa sanadkii 2012kii oo ahaa markii ay Dowladda Federaalka Soomaaliya (DFS) ka baxday xaaladdii ku-meel-gaarnimada, waxyaabo badan ayaa qabsoomay oo ay ka mid yihiin: dhismihii Dowlad-goboleedyada oo la dhammaystiray; Qorshaha Horumarinta Qaranka oo la sameeyey; waxaa bilowday soo-kabashada haykalka dowladnimo oo dib loo dhisay, hay'adaha DFS oo soo xoogeysanaya; dhismaha dowladaha hoose oo socda; hay'adaha amniga oo dib loo habeeyey; doorashooyin si nabad ah xukunka la isugu wareejiyey; ciidamo isku dhafan oo la tababaray; sharciga iyo kala-dambaynta oo soo kordhaya maalinba maalinta ka dambaysa.

Soomaaliya dhaqaalaheeda gudaha oo kor u kacay, arrimaha dayn cafiska oo meel wanaagsan maraya kadib markii la xoojiyay la dagaalanka musuq-maasuqa iyo iyada oo la magacaabay Guddiga Dhaqaalaha oo ka kooban khubaro Soomaali iyo ajanabi iskugu jira taas oo kaalin weyn ka qaadanaysa horumarka dhaqaale ee dalka.

Hadda waxaa socda dhaqdhaqaaq badan oo wanaagsan. DFS waxay ku hawlan tahay in ay gudato waajibkeeda ku aadan in ay dalka gaarsiiso doorasho hal-qof iyo hal-cod ah. Waxaa dhismaya xisbiyo siyaasadeed si ay ugu tartamaan doorashada 2020ka. DFS waxaa kale oo ay dajisay qorshe iyadu ay leedahay oo afar tubood ah si horumar la taaban karo loo gaaro muddo kooban gudaheed: Tubta Siyaasadda Loo Dhanyahay, Tubta Amniga iyo Cadaaladda, Tubta Horumarinta Dhaqaalaha, Tubta Horumarinta Bulshada. Waxa iyana aad muhiim u ah in uu socdo barnaamijka Is-xilqaan oo ku salaysan in dadka Soomaaliyeed si is-dirid (iskaa-wax-u-qabso) ah dib ugu dhisanayaan xarumaha ay wada leeyihiin.

4.4 Maxaa hadda muhiim ka dhigay Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran?

Waxaa jira barnaamijyo tira badan oo kala duwan oo la xiriira nabadayn iyo dib-u-heshiisiin oo ka socda deegaanno kala duwan oo dalka ka mid ah, haddana way kala daadsan yihiin mana isla socdaan. Xaqiiqdu waxay tahay in hawlaha faraha badan ee aan isla haysan aysan ka soo bixin wax natiija ah oo

la taaban karaa. Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran waxaa loogu tala galay in uu keeno qaab mideysan oo joogteeya isla markaana xiriiriya hawlaha dhab-u-heshiinta.

Dib-u-eegista dastuurka oo socota una baahan in qodobbo badan laga gaaro heshiis siyaasadeed sida hannaanka federaalka, awoodaha heerarka dowladda, hannaanka maaliyadeed, hannaanka cadaaladda iyo asluubta, hannaanka dowliga ah, qaab-dhismeedka dowladda, la haanshiyaha, maamulidda iyo qaybsiga khayraadka, maqaamka caasimadda Muqdisho, dhisidda ciidamada qalabka sida, iwm. Qorshe lagu gaarsiinayo dalka doorasho hal-qof iyo hal-cod ah oo socda iyo hagaajinta dowlad-wanaagga ayaa ka dhigaya Dhab-u-heshiinta Qaran in ay ku haboon tahay waqtigan.

Shirarkii wadatashiga Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran waxaa ka soo baxay in ay dadkeenu u ooman yihiin Dhab-u-Heshiin kana daaleen khilaaf iyo kala maqnaan. Dadka Soomaaliyeed waxay sugayaan dhab-u-heshiin run ah oo loo dhan yahay gaar ahaan mid ay ku jiraan haweenka, dhalinyarada iyo dadka la hayb-sooco taas oo bogsiisa qalbiyada dadka weli la tiiraanyeysan dhibkii dhacay iyo daqaradii khilaafku reebay. Dhab-u-heshiintu waa in ay noqoto mid Soomaali isku tashato oo ay iyagu iska leeyihiin.

Wadatashiyadii la sameeyey, waxay dadku soo jeediyeen in ay dhacdo dhab-u-heshiin run ah oo dadka Soomaaliyeed iyagu heshiidaan oo yeeshaan heshiis-bulsho laguna saleeyo dhaqanka Soomaaliyeed iyo diinta islaamka ee suuban.

Qaab ahaan, waxaa laga dhawaajiyey in laga soo bilaabo hoos oo kor loo wado (xaafadaha, tuulooyinka, degmooyinka, gobollada, kadibna mid qaran). In laga hadlo wixii dhacay, garowshiiyo la helo, la kala garqaato oo la isku qiro dhibkii dhacay, kadibna la is cafiyo, lana isu celiyo hantida ma-guurtada ah ee la kala haysto.

Waxaa kale oo loo baahan yahay kasoo-kabasho dhaqaale si ay nabaddu u xasisho oo ay ku jirto in deegaanka la nooleeyo si loo hakiyo khilaafka iyo iska hor-imaanshaha ku saleysan daaqa, iyo soo noqnoqodka abaaraha ba'an ee ka dhaca dalka. Dadkeenna oo u baahan una bisil in ay samaystaan aragti midaysan si ay u wada yeeshaan mustaqbal wanaagsan oo ay nabad ku wada noolaadaan, dariskoodana nabad kula noolaadaan.

4.5 Dulucda Dhibaata

Soomaaliya waa dal ka soo kabanaya dagaal sokeeye oo daba dheeraaday oo soo jiidamayey muddo dheer. Colaadaha wadanka ka dhacay waxay soo mareen marxalado kala duwan oo isugu jira kuwo ka dhashay daaqsin, biyo, deegaan, isku qabsi ilodhaqaale, qabiil, siyaasad, iyo kuwa diimeedba kuwaas oo saamayn xun ku yeeshay xiriirka iyo midnimada ummadda Soomaaliyeed.

Dastuurka KMG ah oo aan si cad u qeexaynin awoodaha madaxda sare, awoodaha Dowladda Federaalka Soomaaliya (DFS) iyo Dowlad-goboleedyada (DG) iyo qaybsiga kheyraadka dalka, iyo Maxkamadda Dastuurka oo aan dhisnayn ayaa keenay isku dhacyo siyaasadeed oo DFS iyo Dowlad-goboleedyada iyo mararka qaar DFS dhexdeeda.

Hay'adihii dowladda oo ay ka mid yihiin garsoorka iyo cadaaladda oo aan wali xoogganeyn ayaan awood u lahayn in ay si sharciya waafaqsan oo cadaalad ah u kala saaraan dhibbanayaasha iyo dambiiyaasha amaba aan awoodin in ay kala saaraan muranka iyo khilaafaadka dastuuriga ah, iyo in ay u adeegaan bulshada.

Caqabadaha kale ee wadanka horyaalla waxaa ka mid ah tan amniga oo aan sugnayn gaar ahaan xag-jirnimada oo wali la-dagaalankeedu socdo iyo hubka oo wali ku jira gacmaha shacabka. Sidoo kale, Soomaaliya waxay wali qayb ahaan ku tiirsan tahay ciidamo shisheeye in ay wax ka sugaan amniga meelaha muhiimka ah ee dalka. Waxaa kale oo colaadaha huriya qaar ka mid ah daneeyayaasha shisheeyaha oo dano iska hor imaanaya ka leh Soomaaliya, ama faa'iido ku qaba in dagaalku sii socdo.

4.6 Mabaadii'da Aasaasiga

“Talo Mar Kuu Toostaa, Tagoogga Ilmaha Ku Jiray Tabantaabisaa!”

4.6.1 Hannaan loo dhan yahay oo la wada leeyahay

HDQ waa nidaam Soomaalidu iska leedahay oo dowladda Soomaaliya hindisihiisa iyo hirgelintiisaba lahayd, khubaro Soomaaliyeed diyaarisay iyaga oo kaashanaya xeel-dheerayaal caalami ah. Waa Hannaan heshiis lagu yahay laguna dhisay wadatashiyo iyo xog-uruurin dadka Soomaaliyeed laga soo uruuriyey. Waxaa uu bud-dhige iyo hage u yahay hawlaha dhab-u-heshiinta ee laga qabanayo dalka gudahiisa. Waxaa ku shaqaynaya oo hawlahooda uu hagayaa deeq-bixiyeyaasha, hay'adaha Qaramada Midoobay, hay'adaha caalamiga ah iyo kuwa maxaliga ah ee raba in ay dhab-u-heshiinta wax ka qabtaan.

4.6.2 Is-xilqaan iyo isku-tashi shacab si ay u dedejiyaan soo-kabashada

Waa lama huraan in Soomaalidu yeeshaan oo hagaan ajendaha bogsashadooda, nabaddooda iyo dhab-u-heshiintooda. Haddaba, hannaankani wuxuu saldhig u yahay is-xilqaan iyo isku-tashi.

Sida ku cadaatay wadatashiyadii dadka Soomaaliyeed lala yeeshay, waxaa xaqiiq ah in dhab-u-heshiintu tahay mid u baahan in daacad laga noqdo oo maal, maskax iyo muruq Soomaaliyeed lagu bixiyo si looga dhabeeyo. Hirgelintiisa waxaa iska leh dadka Soomaaliyeed oo ay matalayaan Dowladda Federaalka iyo Dowlad-goboleedyada.

4.6.3 Xaqiijinta wadaagga, ka qaybgalka, iyo isla xisaabtan si loo hubsado in deegaannada iyo dhammaan bulshada qaybaheeda kala duwani qayb ka yihiin

Sida xikmadda haantu tilmaantay, Hannaankani waa mid hubinaya in loo dhammaado cid kastaana ka qaybqaadato. Waa Hannaan tixgelinaya qaybaha kala duwan ee bulshada iyo deegaannada kala duwan ee ay ka soo jeedaan, laga soo bilaabo heer qaran, heer Dowlad-goboleed, heer degmo, heer tuulo ilaa iyo xaafadaha/dariska. Sidoo kale waxa uu HDQ tixgelinayaa kala-duwanaanshaha dhaqan-dhaqaale ee bulshada sida beeraleyda, xoolaleyda, xeebleyda iyo reer-magaalka. Taariikh ahaan, bulshada Soomaaliyeed waa dad siman, furfuran oo xoogga saara go'aan wadareed loo dhan yahay.

Hase ahaatee, sannado badan oo dagaal sokeeye lagu jiray ayaa waxyeeleeyey dhaqankii iyo adkeysigii muhiimka ahaa ee ay dadkeenu lahayeen, laakiin waxaa jira fursado isa soo taraya oo ah in laga soo kabto, korna loo qaado awoodda iyo adkeysigaas bulsho. Bulsho dhamaystirani waxay u baahan tahay in ay ka faa'iideysato quwaddeeda iyo kartida qaybaha kala duwan ee bulshada, kana jawaabto baahida ay qabto koox walba.

Taasi waa sababta loogu baahan yahay matalaad qaybaha kala duwan ee bulshada (rag, dumar, dhalinyaro, culuimo, madax-dhaqameed, naafada iwm) sidaas ayaana loogu qaabeeyey hawlaha HDQ. Hadii koox ka mid ah laga tago ama aysan si macna leh uga qayb qaadanayn, bulshadu ma gaarayso meesha ay tiigsanayso, waxaana khasaaraya khayraadka, dadkuna wax bay tabanayaan. Ka-qayb-qaadashadu waxay xoojinaysaa lahaanshaha waxayna dhaxal-gal ka dhigaysaa miraha dhab-u-heshiinta. Waa in mudnaan dhab ah la siiyo dadkii inta badan dulmanaa ee xaqooda la duudsiyi jiray go'aamadana aan wax ku lahaan jirin. Haweenka iyo dhallinyaraduna waa in ay hormuud ka noqdaan dhab-u-heshiinta oo aysan marti ka noqonin.

4.6.4 Taabbagelinta Daah-furnaanta iyo Mas'uuliyadda

Waa Hannaan daah-furan oo cid kasta u adeegaya cid gaar ahna aysan iska lahayn. Soomaalidu waxay dhaqan u laheyd in aan nabadda la kala lahayn, runta ayaa la isu sheegi jiray, isla-xisaabtan ayaana jiri jiray. Wax-wada-lahaanshaha iyo daah-furnaantu waxay ka mid yihiin mabaadii'da diinta Islaamka. *"Waayeel hortiiis baa caano lagu barxaa"*, *"Wax la qariyana qurun baa ku jira"* ayey Soomaalidu tiraahdaa. Sidaa darteed, waa in dhab-u-heshiintu noqoto mid miro-dhal ah, daah-furan oo aan cidna u gaar ahayn. *"Xalaal iftiin baa la qashaa"*. Wixii la wada leeyahay waxaa ka dhasha in la wada ilaashado oo lexejeclo laga yeesho. *"Kaligii wadow, kaligaa celceli"*, bay Soomaalidu ku maahmaahdaa.

4.6.5 Hannaan Dhab-u-heshiin Qaran oo aan siyaasadaysnayn cidna u gaar ahayn

Hawlaha dhab-u-heshiintu waa kuwo ujeeddooyinkoodu yihiin in ay abuuraan ruux iyo jawi dadka mideeya oo laga wada faa'iidaysto. Waa muhiim in hawsha dhab-u-heshiintu tahay mid aan cidna u xaglinaynin siyaasadna ka caagan. Qof kasta oo muwaadin ah waa in uu ka qayb qaadan karo, iyada oo aan loo fiirinaynin meesha uu ka soo jeedo, cidna uu yahay iyo kooxda uu ka tirsan yahay. Waa in mudnaanta la siiyo ka-qayb ahaanshaha, wadajirka iyo in

loo dhan yahay. Hawlaha dhab-u-heshiintu waa in ay ka caaganaadaan in siyaasad gaar ah loo adeegsado, waa in ay *dhab*-u-heshiin noqdaan.

4.6.6 Hannaan xoojinaya in Dhab-u-heshiintu noqoto sal iyo baar, waaqiya, kana turjumaysa duruustii laga bartay dhibkii la soo maray

Geedi-socodka nabadaynta iyo dhab-u-heshiintu waxay u baahan yihiin in laga soo bilaabo meesha ugu hoosaysa iyada oo la aaminayo in dadka colaadda ku jiraa ay hayaan xalka nabadda. Wadatashiyadii la sameeyey waxay gundhig u noqdeen hannaankaan. Waxaa jira waxyaabo badan oo laga bartay lana diiwaangaliyey oo lagu ururiyey hannaankan (ka fiiri kor).

4.6.7 Hannaan abuuraya wada-shaqayn xiriirsan, beeraya is-aaminaad oo xoojinaya wixii lagu midaysan yahay

In la sameeyo wada-ogolaansho aad ayey muhiim u tahay si loo hubiyo in aan qaybaha bulshada qaar laga reebin geedi-socodka dhab-u-heshiinta qaran oo aysan dareemin in laga tagay oo aysan sidaa awgeed u noqonin qas-wadayaal. Sidaas darteed, hawlaha hannaankaan ma aha in ay abuuraan khilaaf bulshada dhexdeeda ah oo ay sabab u noqdaan colaado iyo is-fahan-waa hor leh.

5. Qaababka Maamulka

Hannaankaan wuxuu ku astaysan yahay lix sano oo u qaybsan laba qaybood oo mid walba 3 sano yahay. Wuxuu dejinayaa istraatiijiyadda ama jihataynta hawlaha la qabanayo wajiga koowaad ee dhaqan-galka Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran, iyada oo la tixgelinayo marxaladda nuglaanshaha ee dalku ku sugan yahay. Wajiga labaad waxaa la dajinayaa sanadka saddexaad kadib, marka qiimeyn lagu sameeyo wixii qaybta hore ka qabsoomay.

5.1 Mas’uuliyadaha iyo Kala-qaybsashada Hawlaha

5.1.1 WAGF&D

WAGF&D ayaa dowladda uga masuul ah dhammaan arrimaha dib-u-heshiisiinta dalka, iyada oo la shaqaynaysa hay’adaha kala duwan ee heerarka dowladda ee u igman nabadaynta iyo xasilinta dalka, culumada, dhaqanka iyo ururrada bulshada. Kaalinteedu waa in ay hagto oo dejiso hannaanka lagu shaqaynayo ee lagu xajiinayo Dhab-u-heshiinta Qaran, si loo helo shaqo isla socota oo dalka ku baahsan. Sidoo kale, waxay Wasaaraddu mas’uul ka tahay xiriirinta heer qaran; dejinta qaab lagu kormeero HDQ hawlihiisa si loo hubiyo in lagu dhaqmayo hannaanka shaqo; in ay dhaqaale u raadiso isla markaana u

dhisto aragti midaysan oo dowlad-goboleedyada ku wada socdaan, si loo xaqiijiyo hawlaha wadanka ka socdaa in ay yihiin kuwii saxda ahaa.

Sidoo kale, WAGF&D kaalinteedu waa in ay beesha caalamka kala shaqayso in ay dhaqaale u helaan degmooyinka ahmiyadda la siiyey si deganaanshaha siyaasadeed iyo midka amni loo xaqiijiyo. Islamarkaana loo xiriiriyo hawlaha xasilinta, dhab-u-heshiinta iyo kasoo-kabashada dhaqaale, looguna xiriiriyo adkaynta nidaamka dowladnimo iyo u-adeegga shacabka.

5.1.2 Wasaaradaha Arrimaha Gudaha/Dib-u-heshiisiinta Dowlad-goboleedyada

Dhanka kale, Wasaaradaha Arrimaha Gudaha iyo Dib-u-heshiisiinta ee Dowlad-goboleedyada ma'suuliyadoodu waa in ay ka hirgeliyaan qorshahaan deegaannadooda. Waxay ka mas'uul yihiin hirgelinta dhab-u-heshiinta ee deegaannadooda. WAGF&D ayaa u fidinaysa dhaqaale, khibrada iyo farsamada ay u baahan yihiin si ay u xaqiijiyaan hawlahooda laga bilaabo sannadka koowaad ee Hannaankan (2019). Waxaa kale oo heer Dowlad-goboleed looga baahandoonaa la-taliyeyaal u qaabilsan fulinta, kormeeridda, qiimeynta iyo wacyigelinta warbaahinta.

WAGF&D waxay noqonaysaa awoodda gadaal ka riixaysa isla markaana isku xireysa hawlaha dhaqan-gelinta hannaanka. Qaybta shaqo ee ugu muhiimsan waa in ay isku xirayso siyaasadda hannaanka ee la dejiyey iyo shaqada laga qabanayo heer federaal, dowlad-goboleed, goboleed iyo degmo.

5.1.3 Fududeeyayaasha (Hay'adaha)

Isaga oo kaalmo ka helaya beesha caalamka, HDQ wuxuu la shaqaynayaa hay'adaha waddaniga ah iyo kuwa caalamiga ah ee khibrada u leh hawlaha Dhab-u-heshiinta si qaybaha ka midka ah qorshahaan loo fuliyo. Waxay si wada jira iskula fulin doonaan hawlaha la isla garto ee qaybaha barnaamijkaan HDQ.

5.1.4 Habraaca Hawlaha

Habraaca Hawluhu (HH) waa qayb aasaas ah oo ka mid ah HDQ kaas oo dejinaya qaabka ugu haboon ee loo hirgelin karo hawlaha Dhab-u-heshiinta. Wuxuu Habraacu xaqiijinayaa in dadka ku hawlan shaqooyinka dhab-u-heshiinta ee meelo kala duwan joogaa ay raacayaan hal nidaam oo aan iska hor imanaynin oo isla jaanqaadaya. Sida kor lagu xusay hawlahaas waa in ay jirto cid xaqiijinaysa oo lagu og yahay, kuwaas oo hagaya sida hawluhu u soconayaan.

5.1.5 Hab Loo Dhanyahay

Iyada oo laga hortagayo sidii caadadu ahayd in dadka qaar laga tago marka nabadda laga shaqaynayo, hannaankani wuxuu u dhisan yahay qaab loo dhan yahay oo aan cidna laga xigsanaynin hawlaha dhab-u-heshiinta.

Waxaa hannaankani ku dhisan yahay in dhalinyarada, haweenka, dadka la hayb-sooco, kuwa naafada ah iyo dhammaan qaybaha bulshadu ka qaybqaataan hawlaha dhab-u-heshiinta. Weliba, maadaama ay haweenku yihiin kuwii colaaddu dhibka ugu badan gaarsiisay, dhalinyarduna yihiin mustaqbalka ummadda, waxaa waajib noqonaysa in kaalin hoggaamineed ay ku yeeshaan haweenka iyo dhalinyaradu hawlaha dhab-u-heshiinta, heer kasta iyo qayb kasta.

5.2 Kormeerka iyo Qiimaynta

WAGF&D ayaa abuuraysa hab Kormeer iyo Qiimeyn (K&Q) lagu sameeyo wajiga koowaad ee HDQ, buug yar oo ay ku dhanyihiin qaabka loo samaynayo kormeerka iyo qiimeynta, waxyaabaha laga rabo K&Q iyo hawlaha dhammaan wax-ka-qabashada arrimaha HDQ.

Waxqabadka qorshaha waxaa lagu qiimeydoonaa miraha hannaanka ee isaga oo faahfaahsan la dajindoona, kaas oo yeelanaya tilmaameyaal lagu ogaanayo tayada wax-qabad. Mid kasta oo ka mid ah hay'adaha ka shaqaynaya waxaa looga baahdoonaa warbixin qaab la raaco leh si xogta iyo halbeegyada la isugu gayn karo, si markaas si fudud loo ogaan karo wixii qabsoomay.

Xog-uruurin markasta la heli karo (on-line) ayaa la samayn doonaa taas oo wax ka taraysa qaybaha kala duwan ee qorshaha. Cid kasta oo ka shaqaynaysa hawlaha dhab-u-heshiinta waxaa lagu qasbayaa in ay xogta ku guraan meelaha loo asteeyey, si WAGF&D iyo Wasaaradaha Dowlad-goboleedaduba si joogto ah u kormeeraan hawlaha socda.

6. Tiirarka Dhab-u-heshiinta Qaran

Hannaankaan waxaa uu la jaan-qaadayaa qorshayaasha qaran ee horumarka dalka u degsan sida shanta tiir ee Barnaamijka Horumarinta iyo Dib-u-dhiska Soomaaliya ee loo soo gaabiyo (SDRF)⁵. Wuxuu sidoo kale ku cad yahay halbeegga 1aad iyo hortabinta Qorshaha Horumarinta Qaranka (NDP)³. Waxa kale oo uu ku jiraa Tubta Siyaasadda Loo Dhan yahaya ee xukuumadda. Dib-u-

---

³ Tiir ee Siyaasadda loo dhanyahay waa: Amniga; Dib-u-dhiska dhaqaalaha; adkaysiga, dib-u-usookabashada iyo Gargaarka; jinsiga iyo Xuquuqul Insaanka

heshiisiintu qorshaha Cadaaladda iyo Nabadda ee Aragtida 2030. Sidoo kale HDQ wuxuu toos ula xiriirsan yahay *16ka Yool ee Himilada Horumarin Waarta (HHW)*, khaas ahaan qaybta xoojinaysa nabadda iyo, horumarka loo dhan yahay, fidinta cadaaladda iyo isla-xisaabtanka”⁴ Sidoo kale Hannaankaan wuxuu hawlaha nabadda iyo dhab-u-heshiinta gacanta u soo galinayaa dowladda, isaga oo siinaya kaalin hoggaamineed, kana soo wareejinaya hay’adaha iyo deeq bixiyeyaasha oo inta badan iyagu wadi jiray.

Dhammaan qaybaha hore waxay gogol-xaar u yihiin hawlaha dhab-u-heshiinta iyaga oo dhinacyo badan ka kala-tusaalaynaya. Mid kasta oo ka mid ah 5ta tiir ee soo socda wuxuu toos u abbaarayaa qayb ka mid ah Dhab-u-heshiinta.

Iyada oo sidii aan soo sheegnay dhab-u-heshiintu tahay mid waqti dheer u baahan dhinacyo badanna taabanaysa, ayey shantaan tiir soo koobayaan hawlaha ugu mudan ee lagu xaqiijin karo dhab-u-heshiin waarta oo dadka Soomaaliyeed dhex marta. Waa shan tiir oo xiriirsan, is-xoojinaya oo midba kuwa kale dhinacyo badan ka soo galayo.

Tiirka 1aad: Aragtida Isbeddelka cusub ee nabadda iyo dhab-u-heshiinta (Abuurid mustaqbal la wada leeyahay, himilo iyo hiigsi ummadeed)

Tiirka 2aad: Ka heshiinta wixii dadka Soomaaliyeed dhex maray

Tiirka 3aad: Soo-celinta xiriirkii wanaagsanaa iyo is-aaminaaddii colaaddu dhaawacday

Tiirka 4aad: Soo-celinta kalsoonida dadweynuhu ay ku qabaan hay’adaha dowladda

Tiirka 5aad: Xoojinta kasoo-kabashada diifta iyo aafookyinkii colaadaha

---

⁴ <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg16>

6.1 Noocyada Dhab-u-heshiinta

Qaab-dhismeedka dhaqaale iyo midka bulsho oo ka mid ahaa waxyaabihii horseeday burburkii, colaadda iyo kala tagga umadda waa in si cad loo qeexo, si wax looga qabto, wax-ka-badal loogu sameeyo, dibna loo Qaabeeyo.

Waxyaabaha aan ka baranay dib-u-heshiisiinta shan iyo labaatankii (25) sano ee la soo dhaafay, waxay tilmaamayaan in la gaaray waqtigii dhab-u-heshiinta dib loogu celin lahaa bulshada, loogana soo bilaabilaha hoos - tuulada, degmada, gobolka ilaa heer qaranna loo soo gaarsiin lahaa.

HDQ wuxuu qeexayaa in dhab-u-heshiintu noqoto mid bulshado oo ay Soomaali leedahay, Soomaalina hoggaamiso si loo jabiyo soo noqnoqoshada colaadda, looguna gogol-xaaro dadkeenna iyo dalkeenna oo hela nabad waarta iyo mustaqbal qurux badan.

Shantaas tiir waxay tilmaamayaan **saddex nooc oo Dhab-u-heshiisiineed** oo ka soo baxay wadatashiyadii. Saddexdaa nooc ee dhab-u-heshiineed waxay kala yihiin **siyaasadda, bulshada iyo diinta**.

1) **Dhab-u-heshiinta siyaasadeed** (la xiriira awood-qaybsiga, metalaadda, xiriirka heerarka dowladda (DFS iyo Dowlad-goboleedyada), hannaanka federaalaynta, maamul-daadajinta, la haanshiyaha, maamullida iyo qaybsiga khayraadka, iyo arrimaha qabyetirka dastuurka iwm);

2) **Dhab-u-heshiin bulsho** (waxaa ka mid ah xummaan la kala tirsanayo, deegaanno la isku haysto, waxyaabihii dadka dhex maray oo u baahan in meel la isla dhigo, kala-shaki, is-aaminaad yaraan, ficiltan, tartan, colaado taagan, burburka ku yimid dhaqanka sida ugaas-bararka/suldaan-bararka, xiriirka gabiilka iyo qaranka);

3) **Dhab-u-heshiinta diimeed** arrimaheeda waxaa ka mid ah fikradaha kala fog ee firqooyinka/kooxaha, dagaalka xag-jirnimada, xiriirka u dhexeeya ururro-diimeedka iyo dowladda, xaaladda diinta iyo garsoorka. Noocyada dhab-u-heshiineed way xiriirsan yihiin, iskuna xiran yihiin.

Tiirarka Hannaanka Dhab-u-heshiinta Qaran

6.2 Tiirka 1aad: Aragtida Isbeddelka cusub ee nabadda iyo dhab-u-heshiinta (Abuurid mustaqbal la wada leeyahay, himilo iyo hiigsi ummadeed)

“Ninkii Xoolo Alle la damco dadkeeddaa Alle siiyaa”

“Tol aan xeer lahayn waa xoolo aan xero lahayn” “tol xeer leh ma faqriyo”

Sheeko: Xeer Ciise

Xeerka Ciisaha waxaa loo fariistay qarnigii 16aad dhexdiisa isla qarnigaa dabayaaqadiisiina waa la dhammaystiray dejintiisa. Xeerka Ciise wuxuu ahaa tan iyo waagaa la dejiyey mid fac-ba fac isku soo gudbinayeen ilaa maanta. Marka la eego xeer degsan oo leh raad-raac taariikheed waa kan geeska Africa ugu fac weyn. Taariikh-yahannadu waxay qirsan yihiin in sababta ugu weyn ee Ciisuhu xeerkan u dajiyey tahay dagaallo dhexdooda ahaa. Way is dagaaleen waxaana ka dhashay is-aaminaad-darro.

Si ay u kala badbaadaan, waxay aqoonsadeen muhiimadda uu leeyahay heshiis bulsho. Waxyaabaha uu falanqaynayo Xeerku waa dhammaan qaybaha nolosha dadka, deegaanka iyo duunyadaba. Waa mid kala hagaya Ismaan-dhaafka Ciisaha isla markaana qeexaya xiriirka Ciisaha iyo beelaha ku hareeraysan. Xeerkani waa heshiis bulsho oo u horseeday in ay ku wada noolaadaan nabad iyo barwaaqo, colaadihiina ay kaga joogsadeen. Waxaa xeerkaani uu Ciisaha u abuuray una cusboonaysiiyey xiriirkii dhexdooda wuxuuna u abuuray hiigsi iyo hammi ummadeed oo ay wada leeyihiin.

Waxaa keenay in Ciisuhu degsado xeerkaan laba baahiyood: beesha Ciise oo aabahood kula dardaarmay “haddaad boqol gaartaan boqor iyo xeer idin kala saara samaysta,” iyo colaado beelaha deriska ah ee Canfarta iyo Oromada uga imaanayey, iyo hariimooyinkii dagaalkii Xabashida iyo Axmed Gurey. Hase ahaatee, dadka taariikhda xirribta u leh waxay sheegaan in Ciisaha laftiisu kala daatay oo colloobay.

Xeerka Ciise Waxa uu ka Kooban yahay;

1. Lix (6) Kabood
2. Boqol iyo lixdan Dhagalay (160)
3. Saddex boqol iyo lix iyo Soddon (336) Sarood
4. Afar boqol iyo Afar iyo Afartan (444) Indhal

Lixda Kabood waxa ay kala yihiin: dhiig, dhaqan, dhaqaqaal, dheer, dhul, iyo dhibleh.

Hal tusaale haddii aan u soo qaadano kabta dhiigga oo dhaawacu ka mid yahay: Haddii qofka farahiisa dhaawac gaaro isku mag ma ahan. Far walba tan ay ka muhiimsan tahay oo ka wax tarsan tahay way ka mag badan tahay, sida suulka ay uga mag badan tahay faryareeydu.

Aragtida Isbeddelka Tiirka 1aad

Haddii la dhiirgaliyo olole qaran oo ku aadan bogsiin,, nabad iyo dhab-u-heshiin iyada oo la isticmaalayo warbaahinta, farshaxanka, fanka iyo hiddaha dhaqanka Soomaaliyeed iyo mabaadii'da diinteenna macaan iyo dhiirgalinteeda, waxay dhalayaan wacyigelin qaran oo ku aadan aragti la wada-leeyahay oo dadka ka dhaxaysa, **sidaa darteed**, geedisocodka “dhab”-u-heshiintu waxay aqoonsanaysaa oo saxaysaa cadaalad-darrooyinkii dhacay iyo waxa la kala tirsanayo, waxay taageeraysaa nabad waarta, waxay sameynaysaa horumar waara, waxay cusbooneysiinaysaa dareen midnimo qaran, waxayna keenaysaa in lagu faraxsanaado Soomaalinimadda.

Hordhaca Tiirka 1aad

Maadaama aysan dadkeenu kala maarmin ayna yihiin dad walaalo ah waa in ay si nabad iyo cadaalad ku dhisan ku wada noolaadaan si ay u gaaraan danta guud ee mustaqbal wanaagsan oo ay ummaddu wada leedahay. Markaa, su'aasha isweydiinta mudani waa “sideo loo abuuri karaa aragti fog oo mustaqbal qurxoon leh bulshada Soomaaliyeedna wada aaminsan tahay?”

Abuuridda aragtidaas qurxoon ee wadaagga ah mustaqbal qurxoonna noo horseeddaa, waxay u baahan tahay in ay bulshada qaybaheeda iyo heerarkeeda kala duwaniba qayb ka yihiin si ay dhaxal-gal u noqoto. Inkasta oo dadku fikirka siyaasadeed ku kala duwanaan karo, haddana waa muhiim in la aamino in aragtidaas fog ee wadaagga ah, kala maaran-la'aanta bulshadeenna, cadliga, iyo eex-la'aanta bulshada dhexdeeda in ay dhammaan arrimahaasi lagama maarmaan u yihiin dhaqangalka dhab-u-heshiinta.

Tiirkan nuxurkiisu waa abuuridda dhaqanka ku salaysan iskaashi iyo in ay bulshadu meel uga soo wada jeedsato dadaalka loogu jiro dhab-u-heshiinta dhanka bulshada, diinta iyo siyaasadda, sida:

- In la abuurto is ogolaansho iyo in cidkastaa aqbaloo isla noolaanshaha iyo daris-wanaagga;
- Dhiirigelinta is fahanka bulshada; iyo
- Fahanka iyo garowsiga in aan Soomaali kala maarmin oo is huran tahay

Ujeeddada 1aad

In la abuurto abaabul olole qaran oo dhab-u-heshiisiineed kaas oo horseedaya midnimo ummadeed iyo mustaqbal lagu midaysan yahay iyada oo la adeegsanayo dhaqanka iyo diinta.

Natiijada 1aad

1. Muwaadiniinta Soomaaliyeed oo dib u hela qabkii Soomaalinimo iyo in ay qayb ka yihiin arrimaha geedi-socodka Dhab-u-heshiinta, bogsiiinta qaran iyo dib-u-dhiska dalka.
2. Dareen rajo iyo yididiilo laga abuuray dalka qaybihiisa oo dhan.

6.3 Tiirka 2aad: Ka heshiinta wixii dadka Soomaaliyeed dhex maray

“Nabar Walaal, Duugmaa u Dambaysa.”

“Soohin (sohdin) wareertay hawaraa loo celinaa”

Aragtida Isbedelka 2aad

HADDII la kobciyo dib u cusbooneysiinta is-aaminaada, is-dhexgalka bulshada, iyo ka bogsooshada wixii dadka hore u dhexmaray, **KADIBNA** dadka deegaanka oo tiiraanyada/cabsidu ku jirto oo ay ku qufulan yihiin is-aamin daro ayaa laga caawinayaa in ay ka bogsoodaan nabaradii xanuunka badnaa ee hore ama kuwa hadda, **SIDAA DARAADDEED**, hagaajinta is-dhexgalka iyo is-aaminaada dadka kala qaybsan iyo dadka deegaanka, bedelaada dad la dhaqanka iyo dabeecadda qalafsan, isbedelka shaqsiga, iyo dib-u-soo-nooleynta xiriirad.

Gabay

Wallee ama rafiiqdoo sidii, Raxan walaalowde

Ama rash idin tiri bawdadaan, laga rukuucaynin

Rufucii tol kala gala haddii, layska wada raadsho

Haddeydaan sidii yacay ruqsamin, dhagaxa ii raabi

Abwaan Raage Ugaas (AHN)

Hordhaca Tiirka 2aad

Mid ka mid ah waxyaalaha ugu waaweyn ee hor yimaadda bulsho burburtay marka ay soo kabanayso waa sidii meel loogu tiirin lahaa dhibkii dhex maray si uu u soo noqdo xiriirkii bulsho ee burburay. Bulshada ay colaaddu ku habsatay, dhibkii dhacay oo aan la laga wada xaajoon ayaa inta badan ka daboolaa muhiimadda ay leedahay in la sameeyo dib-u-dhis bulsho iyo nidaam si loo sugo nabadda iyo wadajirka. Wadahadalka dadku xudunta u yahay iyo hawlaha dhab-u-heshiintu waa daruuri. Sidaas darteed, fursado dhab-u-heshiin ah waa in laga furaa oo la adkeeyaa min tuulo, degmo, gobol ilaa heer qaran.

Sheeko: “La noolaanshaha dembiga iyo xanuunka maalin walba”

Horaantii sanadihii dagaalka sokeeyey, habeen habeenada ka mid ah ayaa Maxamed oo gurigoodii u socda ayaa niman hubaysani jidka u galeen si daranna u dhaawaceen. Intuusan madaxaba kor u waadin, ayaa waxaa u soo muuqday saaxiibkiis ay isku dheeraayeen kaas oo isla markiiba ula cararay isbitaalka badbaadiyeyna naftiisa. Saaxiibkiis wuxuu muddo 25 sano ah dhiniciisa fadhiyey waxkastana u qabanayey Maxamed oo ay xabaddii haleeshay curyaamisay.

Labdooduba waxay imaanjireen casharada bogsiinta bulsho ee goobo kala duwan lagu qaban jiray. Maalin maalmaha ka mid ah ayaa Maxamed ka sheekeeyey dhacdadii qabsatay iyo xanuunka ay weli ku hayso, “ma garanayo cidda dhibkaan ii geysatay, laakiin waan iska cafiyey si aan horey uga socdo” ayuu yiri. Cabdi oo oohin isla celin waayey ayaa ku yiri “Waxaan rabaa in aan qirto maanta, 25 sano ka hor in aan ka mid ahaa kooxdii hubaysneyd ee habeenkaas, aniguna aan ahaa kii xabadda kugu dhuftay anoon garaneyn in aad adiga tahay. Mar allaale iyo markaan gartay in aad adigatahay, ayaan inta afduubkii iska furay oo soo orday aan ku caawiyey. Maalin kasta oo ka mid ah

25kii sano, waan kula dareemayey ciilka iyo xanuunka. Maalin kastana waxaan isku dayayey in aan waxaan ka qaban karo si ka wanaagsan uga qabto. Waxaan Kaa codsanayayaa in aad i cafiso si aniguna dib-ugu noolaado. fadlan i cafi.”

Ujeeddada Tiirka 2aad

In waxyaabihii dadka Soomaaliyeed dhex maray waqtiyadii kala duwanaa ee dhibka keenay laga wada xaajoodo, si looga bogsado oo looga gudbo, loona soo celiyo is-aaminaadii, kalsoonidii iyo midnimadii dhex oolli jirtay ummadda, islamarkaana laga gaashaanto in aysan mar dambe dib usoo noqon wixii dhacay.

Natijada Tiirka 2aad

Qaybaha bulshada ee dhibaataadu dhex martay oo si cadaalad iyo run ah uga wada hadlay oo meel ku tiiriyey wixii dhib dhacay una sameeyey qaabab iyo nidaam lagaga hortagayo in aanay dib u soo noqon.

6.4 Tiirka 3aad: Soo-celinta xiriirkii wanaagsanaa iyo is-aaminaaddii colaaddu dhaawacday

“Walaalo is neceb waa xabaala badiyaan, wayna xoolo yareeyaan.”

Aragtida Isbeddelka Tiirka 3aad

HADDII la kordhiyo ka qaybgalka bulshada ee arrimaha a horumarinayo dhaqanka iyo nabadda, waxaa suurta gelaya in ay diidaan dagaalada gacan ka hadalka iyo mid afka ah waxaynabulshadu taageerayaan wadahalallo kor u qaadaya wada noolaanshaha, waxay soo celinayaan xiriirkoodii, waxayna cusboonaysiinayaan heshiisyo bulsho, **SIDAA DARAADEED** ummadda Soomaaliyeed waxay ku noolaanayaan runtii nabad iyo nolol wanaagsan oo isku dhafan, baahidooda aasaasiga ahna way dhameystirmaysaa.

Sheekada: “Waxay qaadataa hal qof oo kaliya in uu joojiyo aarsiga soo noqnoqda”

Qiso yaab leh ayaa waxay ka dhacday tuulo yar oo ku taallo duleedka degmada Balad-Xaawo oo tusaale fiican u ah qirashada iyo cafiska. Sanadkii 1991dii, tuulo ku taalla duleedka magaalada Balad-Xaawo ee Gobolka Gedo, ayey kooxo hubeysani qabsadeen. Habeen habeenada ka mid ah, waxay guryahooda ka soo xireen 27 nin, waxayna subaxnimadii isugu keeneen meel bannaan, sidoo kale waxay dumarkii iyo caruurtii ku soo aruuriyeen hareeraha

bannaanka si ay u daawadaan marka ay raggii ay soo aruuriyeen mid mid u tooganayaan. Waxay dumarkii iyo caruurtii ku cabsi geliyeen, hadday arkaan qof ooyaya, isagana in ay tooganayaan.

Meydadkii raggii la laayey intey dameero ku rareen bay ku soo daadsheen meel qashin-qub ah, waxayna u diideen in qofna soo arko ama raaco. Halkaas bayna meydadkii bahaladu ku cuneen, kuna qurmeen iyadoo aan loo samayn aaskii Islaamku qabey. Kooxdan hubaysan ujeedadoodu waxay ahyd in ay, cabsi gelin, argagax iyo tiiraanyo ma hadho ah ku reebaan dadka tuulada degenaa ee ka soo jeeda qabiilkii ay is dagaalsanaayeen. Dadkii goobjoogga ka ahaa dhacdadaas waxaa ka mid ahaa wiil 8 sano jir ahaa waqtigaas oo indhihiisa ku arkayey dilkii aabihiis. Wuxuu wiilka yari go'aansaday in uu u aaro aabihiis iyo adeeradiis.

Labaatan sano kadib, wiilkii oo labaatan iyo siddeed jir ah, ayaa deegaankii ku soo noqday, fursadna u helay in uu isagoo dood hage ah ka qaybgalo kulan tiiraanyo-bixin bulsho oo isla tuuladii lagu qabtay. Qoyskoodu waxay qaxooti ahaan ugu noolaayeen Kenya, maalintii ugu horeysayna wuxuu dadka isku baray labadiisa magac ee hore, wuxuuna maalmihii hore ee kulanka u muuqday qof aamusan oo tiiraanyeysan.

Galabnimadii maalintii labaad, wuu is-furfuray wuxuuna si tiiraanyo leh uga sheekeeyey xasuuqii tuulada ka dhacay ee uu indhihiisa ku arkay isaga oo sideed jir ah. Wiilkii intuu dadkii dhex-istaagay ayuu yiri “aniga waxaan ahay ina hebel hebel waanad igaranaysaan midkaan ahay” dhamaan dadkii meesha fadhiyey wey aqoonsadeen waxaaana bilaabatay shux-shux, isaga oo hadalkiisa sii wadata ayuu yiri ‘waad ogtihiin wixii tuuladeena ka dhacay 20 sano ka hor iyo meesha ay quburtii aabahay iyo adeeraday ku yaalaan. Waan necbaystay markii hore ee laygu casumay in aan ka mid noqdo kulankaan, waayo ma doonayn in aan hor fariisto dad aan ogahay oo kulankan qayb ka ah.

Haddaan runta idiin sheego, waxaan halkan u imid in aan idin dilo oo idinka aargoosto, balse casharkii halka looga hadlay ee ahaa jabinta wareegtada aarsiga iyo colaadda ayaa aad iitaabatay. U-aaridda aabahay iima soocelinayso isagii, qalbigaygana ma daaweynayso. Kaliya waxay abuuraysaa in caruur kale ay sugaan in ay dambiga aan galo ay ka gudaan caruurtayda. Waxaan ku fekeryey si aan ciilku iiga baxo in aan aniguna qolo kale dhegta dhiigga u daro,

balse waxay I xasuusisay haddaan nahay Soomaali aan maalinkasta midba midkeena kale u gowroco. Maanta waxaan rabaa in aan jebiyo wareegtada aargoosiga, aanna cafiyo dhamaan intii masuulka ka ahayd dilkii xaq darrada ahaa ee aabahay horteyda loogu geystay.

Nin waayeel ah baa geeska ka istaagey oo yiri “waa aniga midka aad wiilow raadinayso, anaana dilay aabahaa iyo adeeradaa. Teer iyo maalintii aan sameeyey dilkaa xaq darrada ahna habeenna hurdo ma seexan. Waxaan maalin iyo habeenba dareemaa amni darro iyo gacan ku-dhiiglenimo. Berigaa aan aabahaa dilayey, waxaan ahaa nin qani ah oo ilaahay xoolo aduun u dhiibay, afar (4) xaas, caruur faraha Alle ka badiyey baa berigaa Alle isiiyey.

Maanta waxba kama hayo-xoolihii waa iga baaba’een, xaasaskii iyo caruurtiina meel cidla ah bay iiga dhaqaaqeen. Waxaan ahay caawa nin aan waxba ku oolin, waana ka xumahay in aan aabahaa dilo. Waxaan kaa codsanayaa in aad i cafiso.” Wiilkii oo runtii aad uga tiiraanyeysan xusuusta xumaatada iyo xasuuqa ka dhacay tuuladiisa, balse fahansan in aarsi uusan aabihiis u soo celinayn, iyo xaaladda uu ku sugan yahay kii aabihiis hortiisa ku dilay in aduunka lagu ciqaabay, wuxuu dadka hortooda ku cafiyey odegii qirtay dilkii aabihiis. Qoyska intii kale ayaa kadib looga yeeray xeryihii qaxootiga ee Kenya, laguna qabtay tuuladii kulan weyn oo dib-u-heshiin iyo is-cafis guud ee uu wiilkii dhalinyarada ahaa uu horseeday. Hantidoodiina halkiiba loogu ceshay.

Maantana jifadii tuuladaa deegaanka u ahayd waxay ku wada nool yihiin si nabad iyo deris-wanaag ah.

Hordhaca Tiirka 3aad

Dhib-u-heshiinta bulsho iyo midda koox-diimeedku waxay tiir-dhexaad u yihiin in dalka lagu soo dabbaalo xasilooni waarta. Iscaburinta, isu-xoog sheegashada iyo khilaafka ka dhexeeya kooxaha diimeed ee dalka ka jiraa, waxay kordhiyeen is-aaminaad-daradii markii horeba ka jirtay beelaha dhexdooda, waxayna caqabad ku noqdeen dhisitaanka dowladnimo dhameystiran oo awood leh.

Sida ay taariikhdu marar badan xustay, dulmiga iyo isu-awood sheegashada beelaha dhexdoodu waxay abuuraan caro iyo ciil isu roga inay u adkeysan waayaan dulmiga lagu hayo oo ay qoryaha qaataan halkaasina colaadi ka abuuranto. Arrimaha noocan ahi waxay dhaliyaan ama qayb ka noqdaan

khilaaf aan dhammaad lahayn oo soo noq-noqda.. Waxay sidoo kale abuuraan in qaybaha bulshadu isu arkaan in ay yihiin dulmaneyaal dad kalena u arkaan dulmiyeyaal, waana arrin saameyn weyn ku leh bulshadeenna.

Colaadan soo noq-noqonaysaa waxay runtii qofka uga tagtaa tiiraanyo, waxayna sidoo kale dhaawacdaa is aaminaadda shacabka dhexdiisa ah (isku beel ama kala beelba ha ahaadaane). Ugu dambayntii, colaadaha soo noq-noqdaa waxay shacabka ka hor istaagaan dib-u-dhiska noloshooda, waxayna abuuraan bulsho burburtay oo bahdilan waxna aan qabsan karin. Waxay kor u qaadaan ka mid noqoshada nabad-diidka, waxayna caqabad ku noqdaan horumarka dhaqaale. Sidoo kale waxay wiiqaan awoodda adeeg-bixinta maamulka dowladda oo ahmiyad weyn u leh horumarinta kaabayaasha dhaqaalaha, daryeelka, sugidda amniga iyo waxbarashada..

Ujeeddada Tiirkan waa boogo-dhayga dhaawacyadii shacabka Soomaaliyeed kala gaaray ee ay keeneen colaadihii iyo burburkii dowladnimo ee soddonkii (30) sano ee u dambaysay iyo meelaha qaar intii ka horaysayba; iyo sidoo kale in la soo celiyo is-aaminaaddii, is-jacaylkii walaalnimo ee shacabka ka dhexeyn jirtay loona jeesto midnimo iyo horumar ileen Soomaalibaa horey u tiriye “Gacmo wadajir bey wax ku gooyaan”. In la helo ummad Soomaaliyeed oo isucaloolsan, is-aaminsan, isna jecel, isla mar ahaantaana meel uga soo wada jeedda dib-u-dhiska qaranimadooda iyo wadaagga, daryeelka iyo ilaalinta waxa ay isla leeyihiin.

Ujeeddada Tiirka 3aad

In laga gudbo waxyaabaha soo-jireenka ah ee kala qaybiya dadka Soomaaliyeed ee isku danta ah si loo aburo bulsho wax-wada leh oo nabad, is-aaminaad, isfahan iyo wadajir ku wada nool adeegyadii ay u baahan yihiinna si cadaalad ahna u wadaaga

Natiijada Tiirka 3aad

Is-dhexgalka bulshada qaybaheeda kala duwan ee tabashooyinka taariikhiga ah kala qaba colaaduhuna dhex yaalleen oo xoogaysta.

6.5 Tiirka 4aad: Soo-celinta kalsoonida dadweynuhu ay ku qabaan hay’adaha dowladda

Sheekada: Hal-Guri, Hal-Qoys

Sheekadaan, Soomaaliya waxay ka dhigan tahay hal guri, Soomaaliduna hal qoys oo halkaas guri ku wada nool oo ay muhiim tahay in ay nabad ugu wada

noolaadaan gurigooda. Soomaalidu waxay dayac-tiranayaan gurigooda iyagoo raba in ay noqdaan bulsho isku milan oo isla aaminsan qaabka federaalka. Guriga aasaaskiisu waa Dowlad-goboleedyada iyo Gobolka Banaadir, qolalkuna waa degmooyinka, sharaxaadda darbiyadu waa tuulooyinka, tiirarku waa qurbajoogta, darbiyada guriga oo dhan isku haya kalana haya waa dastuurka. Dowladda Federaalku waa saqafka (guriga dushiisa) wada daboolla guriga, dhulka uu guriga aasaaskiisu ku fadhiyaana waa cadaaladda iyo garsoorka. Fadhiga, barsada iyo qadadu way kala duwanaa karaan oo hadba si loo qurxin karaa ama si loo sharixi karaa taas oo ka dhigan habka doorashooyinka iyo qaab-dhismeedka dowladnimo oo mar walba wax lagu soo kordhiyo waxna laga bedelo laakiin kulligood waa dhisidda aasaas xooggan ee dalka. Mustaqbalka dowlad-wanaagga, daldhiska, nabadeynta iyo dhab-u-heshiinta waxay ku xiran tahay sida Halka-Qoys u wada dhistaan Gurigooda iyo hay'adaha ku dhex jira si ay nabad ugu wada noolaadaan iyaga iyo dariskoodaba.

Maahmaah: "Ceel ninna waa qodaa, boqolna waa ka waraabtaa. "

Aragtida Isbeddelka Tiirka 4aad

HADDII muwaadiniinta la isugu keeno wadhadallo ku saabsan arrimaha muhiimka ah ee aasaaska u ah bogsashada, nabadda iyo dhab-u-heshiinta, **KADIBNA** hay'adaha dawliga ah waxay bilaabaya in ay horumariyaan, taageeraan ayna fuliyaan shuruuc iyo siyaasado saameyn fiican ku yeesha nolosha dadka Soomaaliyeed, **SIDAA DARAADDEED** waxay hay'adaha siineysaa fursad ay ku qaabeeyaan sida kheyraadka loo isticmaalayo, in kor loo qaado dhaqanka bulshada, iyo in la abuurto dhaqaale loo dhanyahay, cadaaladd iyo in si xaq ah wax loo qaybiyo.

Hordhaca Tiirka 4aad

Sida aynu ka wada war qabno, waxaa jiray xadgudubyo tiro badan oo magaca hay'adaha dowladda lagu gaystay dadweynaha Soomaaliyeed isla markaana sababay in ay dadku col la noqdaan dowladnimadii oo burburkeedii soo dadajiyaan. Waxaa kale oo la caddeeyey kalsoonida ay dowladda shacabku ku qabaan in ay aas-aas muhiim ah u tahay sharciyadda jiritaanka dowladnimada iyo siyaasad loo dhan yahay lana wada dhistay. Is aaminaaddu waxay runtii muhiim u tahay wadajirka iyo fayyo-qabka bulshada maadaama ay saameyn xooggan ku leedahay awoodda ay dowladdu wax ku maamulayso adeeggana ku gaarsiinayso shacabka iyadoon xoog isticmaalin.

Ujeeddada Tiirka 4aad

In la soo celiyo fahamkii dowladnimada ee qaldamay lana xoojiyo sharciyadda iyo kalsoonida dadka Soomaaliyeed ku qabaan dowladnimada iyo hay'adaheeda iyo heerarkeeda kala duwan si dadku u dareemaan wada-lahaanshaha dowladda iyo in ay tahay adeegbixiye loo siman yahay

Natiijooyinka 4aad

Dadka Soomaaliyeed oo aamina in dowladda la wada leeyahay kuna fadhido kalsooni shacab iyada oo jiraan fursado isla-xisaabtan u dhexeeya bulshada iyo dowladda heerarkeeda kala duwan arrimahaas oo keena adeegga bulsho oo gaara qaybaha dalku ka kooban yahay.

6.6 Tiirka 5aad: Xoojinta kasoo-kabashada diifta iyo aafuoyinkii colaadaha

Maahmaah: "Nebedaa naas la nuugi leh"

Baraanbur

Waxoow hadafkeenu yahay oon la hurikareyn

Hannaan dhaba oo heshiinta qaran

Dhaqaaluhu u horeeyo on aan hilmaan laheyn

Hami inaan yeelanoon isla hawlgalnaa

Bulshadu hiil bay rabtaa iyo hagar la'aan

Hadal yar iyo hawl badan iyo hufnaan

Illaah baa hodane waa in aan u hagar baxnaa

Oo aan ku wada hergalnaa hawadii wacneyd

Jawaahir Axmed

Aragtida is Bedelka Tiirka 5aad

HADDII la xoojiyo tayada dadka deegaanka lana siiyo khibrado wax ku ool ah oo ku aadan ku dhaqanka demoqaraadiyada iyaga oo bixinayo adeegyo, **KADIBNA** la helo waxtar dhaqan-dhaqaale oo taageeraya bixinta adeegga iyo hab-nololeedka kuwaas oo faa'iido u leh dadka deegaanka, **SIDAA DARAADDEED** dadka deegaanku waxay gudanayaan waajibaadkooda shaqsiyeed iyo lahaanshaheeda, waxayna dareemayaan in nabadda iyo dhab-u-heshiinta ay iyagu leeyihiin.

Hordhaca Tiirka 5aad

Xoojinta soo kabashada bulshada iyo dhaqaalaha waa mashruucyada fidinta nabadda oo dhameystiran oo soo kabashada dhaqaalaha ay ka mid yihiin yaraynta saboolnimada iyo helitaanka adeegyada aasaasiga ah sida

dugsiyada/iskuulada, jidadka, goobo biyood, iyo hagaajinta nolosha dadka iyo shaqo-abuur ee dhallinyarada, iyo horumarinta dhaqaalaha wadanka tiirarka u ah oo ay ku jiraan xoolaha, beeraha, kaluumeysiga iyo horumarinta kaabayaasha dhaqaale. Mashaariicda nabadda lagu adkaynayo oo wata soo kabashada dhaqaale waxay saameyn xooggan oo wax ku ool ah ku yeelanaysaa mideynta dadka isku deegaanka ah ee hore dagaal u dhexmaray kuna jiray colaad soo noqnoqonaysay, waxayna hoos u dhigaysaa xasaasiyadihii dhex yaallay iyada oo adkaynaysa is-dhexgalka bulshada iyo wax wadaagga. Waxaa kale oo ay noqotaa astaamo la arki karo oo nabadda iyo horumarka.

Ujeeddada Tiirka 5aad

In la dhiso tayada bulshada iyada oo la siinayo khibrad wax ku ool ah, la hirgeliyo barnaamijyo abuuraya horumar dhaqaale lana koriyo garaadka siyaasadeed

Natiijooyinka Tiirka 5aad

In uu kordho fahamka xuquuqda iyo masuuliyadda muwaadiniintu, kaas oo ka dhasha go'aammada dadweynuhu leeyihiin ee ku aadan fidinta adeegyada iyo horumarinta kaabayaasha dhaqaalaha.